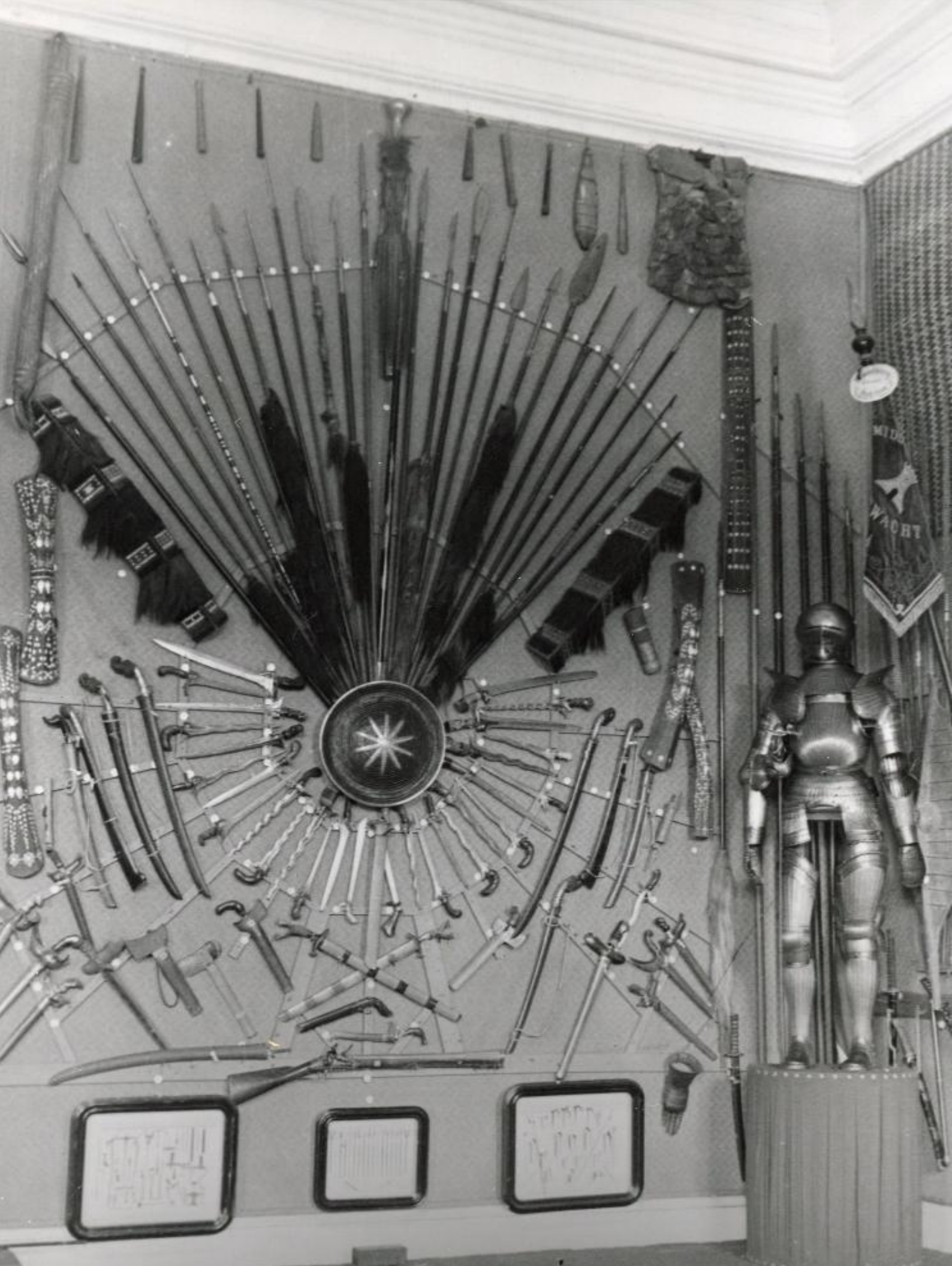

HERKOMSTONDERZOEK
KOLONIALE OBJECTEN

in de

KONINKLIJKE

VERZAMELINGEN

Wapenzaal Huis ten Bosch, ca. 1939. Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, FO-0002205.

INHOUDSOPGAVE

1. Aanleiding en doel van het onderzoek	4
1.1. Reden voor opdracht	4
1.2. Opdrachtomschrijving	4
2. Organisatie	5
2.1. Commissie	5
2.2. Stichting Historische Verzamelingen van het Huis Oranje-Nassau	5
3. Afbakening van het onderzoek	5
3.1. Globale omschrijving van het onderzoeksgebied	5
3.2. Objecten uit Nederlandse koloniën van vóór 1840	6
3.3. Objecten uit Nederlandse koloniën van na 1840	6
3.4. Objecten uit andere koloniale gebieden	6
3.5. Bruiklenen, overdrachten en afstotingen	6
3.6. Algemene problemen van de registratie	7
4. Voorbereiding onderzoek	7
4.1. Digitale voorselectie	7
4.2. Fysieke voorselectie	7
4.3. Archivalische voorselectie	7
4.5. Boek <i>Koninklijke geschenken uit Indonesië</i>	8
5. Werkwijze onderzoek	8
5.1. Inventarisatie	8
5.2. Herkomstonderzoek	8
6. Onderzoeksresultaten	9
6.1. Objecten uit Nederlandse koloniën van vóór 1840	9
6.2. Objecten uit Nederlandse koloniën tussen 1840 en 1849	10
6.3. Objecten uit Nederlandse koloniën tussen 1849 en 1890	10
6.3.1. <i>Lampongse expeditie 1856</i>	11
6.3.2. <i>Schenking J.F.R.S. van den Bossche</i>	12
6.3.3. <i>Eerste expeditie naar Samalanga 1877</i>	13
6.3.4. <i>Overige geschenken</i>	14
6.4. Objecten uit Nederlandse koloniën tussen 1890 en 1949	16
6.4.1. <i>Vorstelijke geschenken</i>	16
6.4.2. <i>Collectieve en individuele geschenken</i>	20
6.4.3. <i>Geschenken van zendelingen en missionarissen</i>	23
6.4.4. <i>Ambtelijke en militaire geschenken</i>	23
6.4.5. <i>Nieuw-Guinea</i>	25

6.5. Objecten uit Suriname en het Caribisch gebied	26
6.6. Casus: ‘De knots van Diponegoro’	28
6.7. Objecten van elders	30
6.7.1. <i>Ceylon</i>	30
6.7.2. <i>Madagaskar</i>	31
6.7.3. <i>Keizerrijk Ethiopië</i>	31
6.8. Samenvatting	33
Conclusies	36
Aanbevelingen	37

1. AANLEIDING EN DOEL VAN HET ONDERZOEK

1.1. Reden voor opdracht

In november 2022 publiceerde de Rijksvoorlichtingsdienst het besluit van het bestuur van de Stichting Historische Verzamelingen van het Huis Oranje-Nassau (SHVON) om een onafhankelijk onderzoek te laten uitvoeren naar de rechtmatigheid en de rechtvaardigheid van de aanwezigheid van objecten met een koloniale herkomst die behoren tot de Koninklijke Verzamelingen. Het onderzoek is noodzakelijk om een passende bijdrage te leveren aan de huidige discussies over de omgang met koloniale collecties en het herstel van historisch onrecht.

Het principebesluit voor het onderzoek werd al genomen in het voorjaar van 2021, kort na de publicatie van de beleidsvisie van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) over collecties uit een koloniale context en ruim vóór de publicatie in juli 2022 van de praktische uitwerking van die beleidsvisie ten aanzien van objecten in de verzamelingen van het Rijk.

Voorafgaand aan het principebesluit hadden Koning Willem-Alexander en Koningin Máxima al te kennen gegeven een sterke verantwoordelijkheid te voelen voor een zorgvuldige omgang met de koloniale collectieonderdelen binnen de Koninklijke Verzamelingen. Van dat verantwoordelijkheidsgevoel getuigt ook het initiatief van de Koning voor het in december 2022 aangekondigde onderzoek naar de rol van het Huis Oranje-Nassau in de koloniale geschiedenis van Nederland, dat moet leiden tot een meerdelige publicatie over dit onderwerp.

1.2. Opdrachtomschrijving

Het onderzoek had als doel het inventariseren van en het doen van herkomstonderzoek naar objecten die in koloniale situaties zijn verworven. Hierbij werd prioriteit gegeven aan stukken die mogelijk door middel van onderdrukking of geweld zijn verkregen en aan objecten die geacht kunnen worden van bijzonder (cultuur)historisch of religieus belang te zijn voor de landen van herkomst. Uitgangspunt was dat er niet alleen werd gekeken naar stukken die in aanmerking zouden kunnen komen voor restitutie. Minstens zo belangrijk was het verwerven van kennis over in de collectie aanwezige objecten en hun geschiedenis en het zichtbaar maken en delen van die kennis.

Het onderzoek richtte zich hoofdzakelijk op objecten afkomstig uit de voormalige Nederlandse koloniën Indonesië, Suriname en het Caribisch gebied. Er is echter ook gelet op objecten uit voormalige koloniale gebieden van andere Europese landen en daarmee gelijk te stellen gebieden in de diverse werelddelen.

Het bestuur van de SHVON heeft een commissie benoemd voor de begeleiding van het onderzoek. Deze commissie kreeg de taak één of meerdere onderzoekers te selecteren voor de uitvoering van het onderzoek en sturing te geven aan de werkzaamheden. Tevens kreeg de begeleidingscommissie opdracht om op basis van de uitkomsten van het onderzoek aanbevelingen te doen aan het bestuur van de SHVON.

Hoewel de Koninklijke Verzamelingen geen rijksbezit vormen maar een particuliere collectie, vroeg het stichtingsbestuur om in de aanbevelingen zoveel mogelijk aansluiting te

zoeken bij de door het Rijk gehanteerde criteria met betrekking tot de omgang met koloniale collecties.

2. ORGANISATIE

2.1. Commissie

De commissie bestond uit Prof. dr. R.E.O. (Rudi) Ekkart (voorzitter), Prof. dr. V. (Valika) Smeulders en Dr. M. (Martin) Bossenbroek. Als onderzoeker trad per 1 mei 2024 Simone van Wijk, M.A. aan. Zij werd aangesteld bij de Dienst Koninklijk Huis maar in haar arbeidscontract werd nadrukkelijk opgenomen dat zij inhoudelijk uitsluitend verantwoording verschuldigd is aan de begeleidingscommissie.

De commissie vergaderde regelmatig om de sturing en voortgang van het onderzoek te bespreken, soms in bijzijn van Drs. P. Schoon, die als contactpersoon met het bestuur van de SHVON was aangewezen. De voorzitter van de begeleidingscommissie rapporteerde tweemaal per jaar in beknopte vorm aan het bestuur van de stichting.

2.2. Stichting Historische Verzamelingen van het Huis Oranje-Nassau

De Stichting Historische Verzamelingen van het Huis Oranje-Nassau is in 1972 opgericht door Koningin Juliana, met als doel het verkrijgen en beheren van voorwerpen van kunst en kunstnijverheid die gerelateerd zijn aan het Huis Oranje-Nassau. Tot de verzamelingen behoren tienduizenden objecten. De collectie is een samenvoeging van diverse (officiële) geschenken, aankopen, in opdracht vervaardigde werken en door leden van de Koninklijke Familie ingebrachte persoonlijke verzamelingen. Na de afwikkeling van de nalatenschap van Koningin Juliana beheert de stichting alle in de doelstelling omschreven relevante objecten. De voorwerpen bevinden zich, ter inrichting en ter decoratie, verspreid over diverse paleizen en huizen, als langdurig bruikleen in musea of in het depot van het Koninklijk Huisarchief. Hoewel de archieven, de bibliotheek en de fotocollectie toebehoren aan de Stichting Archief van het Huis Oranje-Nassau, is bij het onderzoek ook gekeken naar relevante objecten uit deze deelverzamelingen.

Het bestuur van de stichting bestaat uit Koningin Máxima (voorzitter), de heer Drs. P. Schoon (vertegenwoordiger van de Minister van OCW) en mevrouw Mr. L.J. Griffith.

3. AFBAKENING VAN HET ONDERZOEK

3.1. Globale omschrijving van het onderzoeksgebied

Het uitgevoerde onderzoek heeft zich gericht op de nog in de collectie van de Koninklijke Verzamelingen aanwezige objecten die zijn verworven in koloniale situaties, inclusief de objecten die eigendom zijn van de SHVON, maar elders in bruikleen zijn. Dit kwam, zoals in de hierna onder 3.2 beschreven samenstelling van de verzamelingen, neer op een focus op de periode van circa 1840 tot 1949, dat wil zeggen van de regering van Koning Willem II tot en met die van Koningin Wilhelmina, met een kleine uitloop naar het begin van de regeerperiode van Koningin Juliana. Voor Suriname en het Caribisch gebied eindigde het tijdvak later doordat de koloniale relatie langer is doorgelopen.

3.2. Objecten uit Nederlandse koloniën van vóór 1840

Al voor het begin van het onderzoek was duidelijk dat de collecties van de SHVON weinig koloniale objecten bevatten die vóór 1840 door leden van het Huis Oranje-Nassau zijn verworven. Belangrijke delen van de stadhoudelijke collecties op dit gebied zijn al vóór 1795 door vererving elders terecht gekomen, terwijl een deel van de in 1795 door Stadhouder Willem V achtergelaten verzamelingen door de Fransen werd meegenomen naar Parijs.

Na de vestiging van het koninkrijk heeft Koning Willem I zowel de delen van de verzamelingen die uit Frankrijk terugkeerden als de in Nederland achtergebleven stukken afgestaan aan de rijksmusea. Hierdoor zijn veel van de koloniale objecten die door de stadhouders en hun familieleden verworven zijn nooit terecht gekomen in de Koninklijke Verzamelingen. Alleen sommige objecten die niet beschouwd werden als collectieonderdelen en bijvoorbeeld de status hadden van paleisdecoratie kunnen hierop een uitzondering vormen.

In de periode na de stichting van het koninkrijk in 1815 gaf Willem I bijna alle geschenken die hij ontving direct door aan het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden, dat bestond tot 1883. Hierna werd de collectie van deze instelling verdeeld tussen enkele musea, waaronder het Rijksmuseum Amsterdam en het toenmalige Rijks Etnografisch Museum in Leiden, later Rijksmuseum voor Volkenkunde en tegenwoordig onderdeel van het Nationaal Museum voor Wereldculturen.

Ten gevolge van dit alles zijn er nauwelijks koloniale objecten van vóór de troonsafstand van Willem I in 1840 aanwezig in de Koninklijke Verzamelingen. Bij het onderzoek diende daarom vooral te worden gekeken naar objecten die als uitzondering op de regel in de Koninklijke Verzamelingen terecht gekomen zijn.

3.3. Objecten uit Nederlandse koloniën van na 1840

Na de abdicatie van Koning Willem I verdween het automatisme waarmee ontvangen geschenken en aangekochte objecten werden doorgegeven aan musea. Al bij de start van het onderzoek was het duidelijk dat systematisch onderzoek vooral nodig was voor de periode vanaf 1840 tot het einde van de koloniale verhoudingen. Ook voor de aanwinsten uit dat tijdperk geldt echter dat lang niet alles wat ooit verworven is, bewaard is gebleven en nu tot de Koninklijke Verzamelingen behoort.

3.4. Objecten uit andere koloniale gebieden

Uitgangspunt bij het onderzoek was dat ook moest worden gekeken naar verwervingen uit voormalige koloniën van andere Europese landen en daarmee gelijk te stellen gebieden in de diverse werelddelen. Daarbij werd ook gelet op de eventuele geschenken van de staatshoofden van andere koloniale machten.

3.5. Bruiklenen, overdrachten en afstotingen

In de periode na de Tweede Wereldoorlog zijn vele koloniale objecten uit de Koninklijke Verzamelingen als bruikleen of bezit overgedragen aan diverse instellingen. De eerste grote verschuiving vond plaats in 1948, toen na een brand in het Paleis Noordeinde belangrijke delen van de inventaris van het paleis onder beheer van het rijk kwamen te staan en een plaats vonden bij de Dienst voor 's Rijks Verspreide Kunstvoorwerpen. Een deel van die objecten is ook na de weeringebruikneming van het Paleis Noordeinde in 1984 rijksbezit gebleven en staat thans onder beheer van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE).

Daarnaast zijn vele koloniale objecten uit de Koninklijke Verzamelingen in bruikleen gegeven of in eigendom overgedragen aan museale instellingen, met name aan het Nederlands Legermuseum (thans onderdeel van het Nationaal Militair Museum in Soesterberg) en aan Museum Bronbeek in Arnhem. De laatste overdrachten vonden plaats bij de afwikkeling van de nalatenschap van Koningin Juliana in de jaren 2004-2011. Daarnaast zijn er in de loop der tijd objecten die geacht werden geen historisch belang te hebben afgestoten, laatstelijk bij de benefietveiling uit de nalatenschap van Koningin Juliana in 2011.

3.6. Algemene problemen van de registratie

Het aanwijzen van koloniale objecten in de Koninklijke Verzamelingen en de reconstructie van hun geschiedenis zijn een complexe opgave gebleken. Objecten zijn door de tijd heen veelvuldig verplaatst binnen de verschillende paleizen, waarbij het niet ongevoel was dat de objecten na elke verhuizing opnieuw werden geregistreerd zonder dat men beschikte over de gegevens van de vorige inventarisatie. Ook werden de objecten daarbij doorgaans van nieuwe inventarisnummers voorzien. Ten gevolge hiervan zijn herkomstgegevens vaak geheel losgeraakt van de objecten. In sommige gevallen is er informatie over een schenking, maar is deze niet aan een object te koppelen. In andere gevallen is er een object zonder herkomstgegevens. Het onderzoek werd bovendien gecompliceerd door de soms nogal willekeurige verdeling van collectiebestanden tussen de SHVON en diverse musea, in het bijzonder het Nationaal Militair Museum en het Museum Bronbeek.

De afgelopen twaalf jaar is er bij de Koninklijke Verzamelingen gewerkt aan een inhaalslag in het collectiebeheer door middel van digitale registratie, waarbij beschrijvingen, geografische trefwoorden en, waar bekend, herkomstgegevens zijn toegevoegd. Dit systeem is van onmisbaar belang gebleken voor het huidige onderzoek.

4. VOORBEREIDING ONDERZOEK

4.1. Digitale voorselectie

Voorafgaand aan het eigenlijke onderzoek heeft een vooronderzoek plaatsgevonden, dat werd uitgevoerd door de toenmalige databeheerder van de Koninklijke Verzamelingen in samenwerking met de voorzitter van de begeleidingscommissie. Daarbij is er een trefwoordenlijst opgesteld om te kunnen zoeken naar mogelijke koloniale objecten in de database.

4.2. Fysieke voorselectie

Daarnaast is er door medewerkers van de Koninklijke Verzamelingen in de depots gezocht naar nog niet of onvolledig in de digitale registratie opgenomen objecten die mogelijk een relatie hebben met het koloniale verleden. Objecten die in deze categorie vielen zijn verplaatst naar een aangewezen deel van het collectiedepot en met een voorlopige omschrijving in de collectiedatabase opgenomen.

4.3. Archivalische voorselectie

Ter voorbereiding van het eigenlijke onderzoek is in de in het Koninklijk Huisarchief berustende archieven een verkenning uitgevoerd naar documenten die van belang zouden kunnen zijn voor het onderzoek.

4.4. Boek *Koninklijke geschenken uit Indonesië*

Tenslotte is dankbaar gebruik gemaakt van een belangrijk hulpmiddel voor de kennis over een deel van de koloniale objecten in de Koninklijke Verzamelingen, namelijk het in 1995 verschenen boek *Koninklijke geschenken uit Indonesië. Historische banden met het Huis Oranje-Nassau (1600–1938)* van Rita Wassing-Visser. Tot die tijd was nauwelijks aandacht besteed aan deze objecten en haar studie betekende dan ook een belangrijke stap in de ontwikkeling van kennis over de Koninklijke Verzamelingen. Maar ook de auteur van dit boek kon in vele gevallen geen directe informatie terugvinden over de herkomst van de objecten. Niettemin vormt het boek een belangrijke kennisbron voor de objecten in de verzameling die afkomstig zijn uit het voormalige Nederlands-Indië. Bij het onderzoek zijn de in het boek vermelde gegevens zoveel mogelijk gecontroleerd en aangevuld met behulp van eigen onderzoek.

5. WERKWIJZE ONDERZOEK

5.1. Inventarisatie

Dankzij de getroffen voorbereidingen op het onderzoek was er bij aanvang van het project reeds een eerste inventarisatie van de objectgroep beschikbaar. Vervolgens zijn de objecten uit de digitale en fysieke voorselectie elk individueel bekeken en kon de groep gecomprimeerd worden, bijvoorbeeld door het verwijderen van objecten die dateren uit het postkoloniale tijdperk. Ook werden objecten geschrapt die in de selectie terecht waren gekomen doordat ze voorzien waren van een meerduidig trefwoord dat in het betreffende record een andere betekenis had dan een verwijzing naar een koloniale herkomst. Alle selecties werden steeds door twee personen samen uitgevoerd (onderzoeker en voorzitter).

Daarentegen zijn er gedurende het verloop van het onderzoek ook nieuwe objecten aan de objectgroep toegevoegd, bijvoorbeeld wanneer bleek dat een object onjuist was geïdentificeerd en zo buiten de initiële selectie was gevallen, of omdat deze nog niet (volledig) was beschreven en voorzien was van relevante trefwoorden.

5.2. Herkomstonderzoek

De aanwezige objecten vormden het uitgangspunt voor onderzoek en vanuit de objecten werd gezocht naar de daarop betrekking hebbende archiefstukken. Daarnaast werd getracht om in archiefstukken vermelde objecten terug te vinden in de verzamelingen, maar indien deze niet konden worden gevonden, zijn de archiefvermeldingen in de rapportage alleen aangehaald indien ze van belang zijn voor het aangeven van historische verbanden. Bovendien werd aangetekend wanneer dergelijke archiefvermeldingen in verband konden worden gebracht met objecten die zijn overgedragen aan musea.¹ Die informatie wordt uiteraard ter beschikking gesteld aan de betreffende musea.

---

¹ In de navolgende tekst worden zowel objecten die zijn overgedragen als objecten die nog deel uitmaken van de Koninklijke Verzamelingen genoemd. Alleen voor de laatstgenoemde categorie draagt het bestuur van de SHVON de verantwoordelijkheid. Verwijzingen naar elders berustende objecten zijn ingevoegd wanneer ze van belang zijn voor de context. Voorwerpen die geen directe samenhang hebben met het onderzoek zijn niet vermeld. Dit geldt bij voorbeeld voor de schilderijen van Raden Saleh die vroeger in koninklijk bezit zijn geweest.

Hoewel de verrichte werkzaamheden per object enigszins verschilden, zijn er telkens een aantal stappen systematisch doorlopen. Allereerst werd gekeken naar de interne digitale en analoge collectieregistratiesystemen. Daarnaast werd een groot deel van het onderzoek uitgevoerd in het archief van de Koninklijke Verzamelingen. Hierbij zijn onder meer relevante archiefstukken van verschillende leden van het Huis van Oranje-Nassau, van de hofcommissies en van de hofdepartementen geraadpleegd. Dat betrof onder meer correspondentie, documenten over nalatenschappen en jaarverslagen.

Tevens is gebruik gemaakt van externe archieven, waaronder het Nationaal Archief (archief van het Ministerie van Koloniën; archief van het Kabinet des Konings; archieven van individuen) en Digital Collections van de Universiteit Leiden. Ook zijn primaire bronnen zoals kranten en tijdschriften via digitale zoeksystemen als Delpher geraadpleegd, evenals beeldbanken en collectiewebsites van musea. Uiteraard is ook gebruik gemaakt van literatuur over Nederlandse koloniale geschiedenis, relevante personen, specifieke gebieden en objectsoorten.

Tijdens het onderzoek zijn waar nodig en mogelijk ook deskundigen benaderd, zowel binnen als buiten Nederland. Met hen werden soms clusters van objecten (zoals wapens, textiel, ivoor, handschriften) bekeken en soms slechts afzonderlijke objecten. Hun opmerkingen over de betreffende objecten zijn dankbaar opgetekend.

6. ONDERZOEKSRÉSULTATEN

6.1. Objecten uit Nederlandse koloniën van vóór 1840

Zoals in de inleiding al is aangegeven, is het onderzoek naar objecten uit de periode van vóór 1840 beperkt gebleven. Wat daarvoor werd verzameld, onder meer door Stadhouder Willem V en Koning Willem I, is verloren gegaan door roof in de Franse tijd, door vererving, of door schenking aan musea. Een bijzondere uitzondering betreft een boekje met tekeningen van met bladgoud versierde Javaanse staatswapens en -parasols van het hof van Yogyakarta, dat naar verluidt is aangeboden aan Willem I en zich nog altijd in de collectie bevindt.²

Illustratief voor het losraken van informatie en object is een tijdens het onderzoek in het Koninklijke Huisarchief teruggevonden brief uit 1820 van de Sultan van Surakarta aan Koning Willem I, die een door de Sultan geschonken kris begeleidde. De betreffende kris werd na ontvangst direct ‘gedeponeerd’ in het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden. De brief werd bewaard en aan het begin van de twintigste eeuw in een vitrine in de museumzaal van het Koninklijk Huisarchief geplaatst. Kennelijk werd de brief, opgesteld in het Javaans, voorzien van een aantal rode lakstempels en verpakt in een traditioneel geelzijden envelop, ook als waardevol en museaal gezien.³

Een geval apart is de collectie van Prins Hendrik de Zeevaarder (1820-1879), de derde zoon van Koning Willem II, die in 1837 als eerste lid van het vorstenhuis Indië bezocht en de daar ontvangen geschenken levenslang heeft bewaard.⁴ In het Koninklijk Huisarchief berust

---

² NL-HaKV, G013-08; Th. Pigaud, *Literature of Java. Catalogue raisonné of Javanese manuscripts in the Library of the University of Leiden and other public collections in the Netherlands*, Leiden 1967-1980, 867. Het is onbekend welke bron Pigaud hiervoor heeft gebruikt. Blijkens het in het boek aangebrachte ex libris, was het boekje in ieder geval ten tijde van Koning Willem III in de collectie.

³ NL-HaKV, A35-2637; NL-HaKV, E14b-IVa1-4.

⁴ Al twee jaar eerder, in 1835, had de toen vijftienjarige Prins ook de West-Indische koloniën bezocht. Het is vooralsnog onbekend of hij gedurende die reis objecten heeft verworven.

een eigenhandig geschreven lijst van vijftig nummers, waarvan sommige meerdere objecten omvatten, die de Prins tijdens zijn reis in Nederlands-Indië had gekocht of gekregen van Indonesische vorsten en van koloniale bestuursambtenaren.⁵ Zijn nalatenschap werd na zijn dood in 1879 gedeeld tussen zijn broer Willem III en zijn zuster, Groothertogin Sophie van Saksen-Weimar. Een extract uit de inventaris van de nalatenschap van Prins Hendrik aan Willem III bevat geen oosterse wapens.⁶ Er moet nog worden onderzocht of andere soorten objecten uit zijn nalatenschap in de Koninklijke Verzamelingen aanwezig zijn.

6.2. Objecten uit Nederlandse koloniën tussen 1840 en 1849

Ook van de collectie van Koning Willem II is weinig bewaard gebleven in de Koninklijke Verzamelingen. In tegenstelling tot Willem I, legde Willem II een grote privéverzameling aan. Zijn voorliefde ging uit naar Europese schilderkunst, maar daarnaast verzamelde hij ook Japane en Chinese kunstnijverheid. Mede door deze kostbare hobby heeft hij (tijdens zijn leven) grote schulden gemaakt, waardoor na zijn dood zijn collecties werden geveild.⁷ Een groep van ongeveer zeventig objecten, omschreven als ‘oosterse wapens’, werd in 1854 uit de nalatenschap van Willem II overgenomen door Willem III.⁸ Er zijn geen aanwijzingen gevonden over hoe de overleden vorst deze wapens verworven had en het is evenmin mogelijk gebleken de stukken uit deze groep in de Koninklijke Verzamelingen of in andere collecties te traceren. Eén wapen uit de verzameling van Willem II is wel teruggevonden tijdens het onderzoek, namelijk een zeventiende-eeuwse ‘pata’, een zwaard dat vooral in Zuid-India werd gebruikt.⁹

6.3. Objecten uit Nederlandse koloniën tussen 1849 en 1890

De hoofdmoot van de nog aanwezige objecten uit de koloniale periode in de Koninklijke Verzamelingen is verworven na 1849. Maar ook van deze groep objecten is lang niet alles bewaard gebleven. Dit geldt met name voor de objecten verzameld door Koning Willem III. De overgebleven koloniale objecten uit zijn bezit betreffen met name militaire en ambtelijke geschenken. Enkele uitzonderingen, zoals vorstelijke geschenken uit Indonesië en bevolkingsgeschenken uit Suriname, worden in de hierop volgende hoofdstukken besproken.

Koning Willem III bouwde een eigen kunstverzameling op, waarin naast schilderijen en tekeningen ook wapens werden opgenomen. Vooral voor ‘oosterse’ wapens lijkt hij een bijzondere belangstelling te hebben gehad. Veel van deze objecten ontving hij van koloniale militairen en ambtenaren, maar een klein aantal kocht hij ook zelf aan. Willem III plaatste zijn verzameling wapens bij de ‘grote trap’ op Paleis Het Loo.¹⁰ Na de troonsbestijging van Wilhelmina liet zij, wellicht als eerbewijs aan haar vader, een wapenzaal op Paleis Het Loo inrichten [afb.1]. Ze gebruikte hiervoor de kunstzaal, een ruimte die oorspronkelijk in opdracht van Willem III werd gebouwd voor zijn schilderijencollectie. De wapens, eerder

---

⁵ NL-HaKV, A43-41a.

⁶ NL-HaKV, E09a-ibd-078.

⁷ S. Paarberg en H. Stechte (red.), *Willem II, de koning en de kunst*, Dordrecht-Zwolle 2014, 72.

⁸ NL-HaKV, A40-XXVI-07.

⁹ Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-14696 (oud nummer HTB-413).

¹⁰ NL-HaKV, E09c-1145.

opgesteld bij de grote trap, werden hiernaartoe verplaatst.¹¹

Uit de bewaard gebleven wapencatalogus, waarschijnlijk gemaakt ten tijde van de inrichting van de wapenzaal, blijkt dat de collectie destijds meer dan zeshonderd objecten omvatte. Slechts een klein deel daarvan is bewaard gebleven. Voor de meeste van deze wapens kon de herkomst niet worden vastgesteld. Wanneer een publicatie uit het begin van de twintigste eeuw geloofd mag worden, hebben vele wapens toebehoord aan ‘Indische vorsten en hoofden’ en zijn deze tijdens ‘verschillende expedities vermeesterd’.¹²

Tijdens de regering van Willem III vonden in Nederlands-Indië tal van militaire (straf)expedities en oorlogen plaats, gericht op verdere territoriale uitbreiding. Dat koloniale ambtenaren en legerofficieren objecten uit de gebieden waarin zij actief waren aan de Koning schonken als teken van loyaliteit en ijver, is ook gebleken uit archiefmateriaal gevonden in het Koninklijk Huisarchief.

Afb. 1. Wapenzaal in Paleis Het Loo, ca. 1910. Paleis Het Loo, Apeldoorn, RL4269.

6.3.1. Lampongse Expeditie 1856

Een in het oog springend voorbeeld betreft de ‘Inventaris van de bij gelegenheid der Lampongsche expeditie [...] op eenige hoofdstandelingen buitgemaakte wapens’.¹³ Deze inventaris beschrijft 14 wapens en vermeldt van wie ze zijn ontnomen en op welk moment.

¹¹ In 1939 werden de wapens verhuisd naar Huis ten Bosch, waar ze eveneens in een wapenzaal werden geplaatst. Door de ontruiming van Huis ten Bosch gedurende de Tweede Wereldoorlog was de zaal ook daar slechts een kort leven beschoren. De wapenverzameling werd in juni 1943 overgebracht naar het Pesthuis in Leiden. Zie: F. Maarschalkerweerd, *De achterblijvers. Het hof na de vlucht van Wilhelmina 1940-1945*, Amsterdam 2023, 211

¹² H.M. Werner, *Geldersche kasteelen, beschreven en afgebeeld, historie, oudheidkunde, genealogie*, Arnhem 1906-1908, 35.

¹³ NL-HaKV, E09a-ibd-078.

Slechts één object bevindt zich nog in de collectie van de Koninklijke Verzamelingen, namelijk de donderbus van Raden Intan [afb.2].¹⁴

Raden Intan (1834-1856) aanvaardde op zestienjarige leeftijd de positie van vorst van Keratuan Darah Putih en zette de strijd van zijn familie tegen de Nederlandse inmenging in Lampung (Zuid-Sumatra) voort. Hij werd daarom als grote bedreiging voor het Nederlandse gezag gezien. Na een aantal kleinere militaire acties in eerdere jaren volgde in 1856 een grote expeditie, met als doel het verzet de kop in te drukken en het koloniaal gezag te herstellen.¹⁵

Op 16 augustus 1856 werd de aanval begonnen. In de inventaris wordt beschreven hoe Raden Intan op 9 september 1856 de kampong Djattie moest ontvluchten, waarbij hij al zijn wapens achterliet, inclusief de betreffende donderbus en twee klewangs.¹⁶ Op 5 oktober 1856 werd Raden Intan door zijn met de Nederlandse troepen samenwerkende oom Raden Ngerapat verraden en vervolgens door Nederlandse militairen gedood.¹⁷ Op voorstel van de legercommandant werden de buitgemaakte wapens aan Koning Willem III aangeboden.¹⁸

Afb. 2. Donderbus van Raden Intan, geschenk aan Koning Willem III in 1856. Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, HTB-055 (in bruikleen aan Museum Bronbeek).

6.3.2. Schenking J.F.R.S. van den Bossche

Een ander voorbeeld betreft een grote schenking van 59 objecten door J.F.R.S. van den Bossche (1819-1889) aan Koning Willem III, waarvan een eigenhandig geschreven inventaris is teruggevonden in het Koninklijk Huisarchief. Van den Bossche was een koloniaal militair en ambtenaar, laatstelijk dienend als lid van de Raad van Indië. In 1850 ontving hij de Militaire Willems-Orde voor zijn krijgsverrichtingen in Palembang in 1849 en begin 1850.¹⁹ Aangesteld als controleur van Palembang was hij daarnaast in 1851 betrokken bij het neerslaan van ‘onlusten’ in de Palembangse Bovenlanden.²⁰ Op 3 december 1856, tijdens zijn verlof in Nederland, is Van den Bossche op audiëntie geweest bij Willem III. Hier maakte hij een ‘opwachting en dankbetuiging voor zijne twee Nederlandsche decoratiën hem door Z.M.

¹⁴ Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, HTB-055 (in bruikleen aan Museum Bronbeek). In de collectieadministratie is er in het verleden verwarring ingeslopen welk object de donderbus van Raden Intan is. Van de overige dertien objecten is in het verleden een deel overgedragen aan het toenmalige Legermuseum (huidige Nationaal Militair Museum) en een deel afgestoten.

¹⁵ P. Hagen, *Koloniale oorlogen in Indonesië. Vijf eeuwen verzet tegen vreemde overheersing*, Amsterdam 2018, 434; P. Groen e.a., *Krijgsgeweld en kolonie*, Amsterdam 2021, 131-195.

¹⁶ NL-HaKV, E09a-ibd-078.

¹⁷ W.D. Anggraeni, A. Aman en J. Setiawan, ‘Character Education Values of Raden Inten II’s’ Against the Dutch Colonization for Learning Local History’, in: *Al-Ishlah: Jurnal Pendidikan*, 14 (3), 4273.

Op 23 oktober 1986 is Raden Intan uitgeroepen tot nationale held van Indonesië (Pahlawan Nasional), voor zijn strijd tegen de Nederlandse koloniale overheersing.

¹⁸ NL-HaNA, Koloniën, 2.10.02, inv.nr. 5946.

¹⁹ Ministerie van Defensie, “(Dapperheids)Onderscheidingen”, geraadpleegd op 5 februari 2026, ([DapperheidsOnderscheidingen](#) (NIMH / Nederlands Instituut voor Militaire Historie) - Nederlands Instituut voor Militaire Historie).

²⁰ G.B. Hooyer (red.), *De krijgsgeschiedenis van Nederlandsch-Indië van 1811 tot 1894*, Den Haag/Batavia 1895-1897, dl. II, 197-208.

geschonken'.²¹ Het is aannemelijk dat hij tijdens dit bezoek zijn schenking heeft aangeboden.

Er bevindt zich nog een twintigtal objecten uit de schenking van Van den Bossche in de collectie van de Koninklijke Verzamelingen, bestaande uit wapens, textiel en enige andere voorwerpen.²² Het is onduidelijk gebleven hoe en wanneer Van den Bossche exact aan de objecten is gekomen. Dat er kritisch naar de herkomst moet worden gekeken blijkt wel uit zijn inventaris, waarin hij bijvoorbeeld noteert dat hij een wapen in de binnenlanden van Palembang heeft 'aangetroffen' en dat een ander wapen vroeger heeft toebehoord aan de Sultans van Palembang.

Twee bijzondere objecten uit de schenking van Van den Bossche, teruggevonden in het archief van de Koninklijke Verzamelingen, betreffen handschriften op twee halve buffelhoorns, waarvan één in Lampung-schrift en de ander in Rencong-schrift [afb. 3].²³ Volgens de inventaris bevatten de hoorns een overeenkomst over de verdeling van een grens tussen twee districten, en waren deze – ten tijde van schenken – al meer dan 200 jaar oud.²⁴

Afb. 3. Handschrift op halve buffelhoorn, geschenk van J.F.R.S. van den Bossche aan Koning Willem III. NL-HaKV, G013-2.

6.3.3. Eerste expeditie naar Samalanga 1877

Lang niet voor alle geschenken aan Koning Willem III zijn inventarissen met informatie over de objecten aangetroffen. Vaak gaat het om losse voorwerpen zonder, of slechts met beperkte aanwijzingen. In een klein aantal gevallen is het bij die objecten gelukt aanvullende informatie te vinden. Een voorbeeld betreft een rond schild met zeven koperen sterren (*périsè awi*) [afb. 4].²⁵ Het object was enkel voorzien van de volgende beschrijving: 'wordt alleen door een Panglima Prang (krijgsoverste) gebruikt; vermoedelijk Atjeh-oorlog en geschenk aan Koning Willem III.' Verdere (herkomst)gegevens ontbraken. Onderzoek heeft aangetoond dat dit schild hoogstwaarschijnlijk afkomstig is van de krijgsoverste van de Vorst van Samalanga en is buitgemaakt tijdens de Eerste expeditie naar Samalanga (8 augustus 1877 - 20 oktober

²¹ NL-HaKV, A45-IXb-34.

²² Van de overige objecten is in het verleden een deel overgedragen aan het toenmalige Legermuseum (huidige Nationaal Militair Museum) en een deel afgestoten.

²³ NL-HaKV, G013-2.

²⁴ NL-HaKV, E09a-ibd-078;

²⁵ Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, HTB-171 (in bruikleen aan Nationaal Militair Museum). Naast het schild lijken enkele andere wapens mogelijk dezelfde herkomst te hebben.

1877). Deze expeditie stond onder leiding van kolonel Karel van der Heijden (1826-1900) en had tot doel het rijk Samalanga, dat bestuurd werd door Radja Teukoe Tjhi' Boegies, door middel van wapengeweld tot onderwerping te dwingen vanwege diens aanhoudende steun aan Groot-Atjeh in de strijd tegen het Nederlandse gezag.²⁶

Waarschijnlijk werd het schild buitgemaakt op 26 augustus 1877, tijdens een opmars van de Nederlandse troepen naar de kampong Kota Blang Temoelit, een strategische verdedigingspost, met als doel deze te veroveren. Tijdens de opmars vonden hevige gevechten plaats, waarbij Van der Heijden zijn linkeroog verloor en zo zijn bijnaam 'generaal eenoog' verwerf. Aan Atjese zijde vielen gewonden en doden, waaronder de Panglima Prang van de Radja. De Ambonese fuselier Pieter Jacob, die een belangrijke rol bij de verovering van de kampong speelde, zou het schild van de krijgsoverste afhandig hebben gemaakt.²⁷ Na de expeditie ontving hij een medaille voor Moed en Trouw.²⁸ Het schild is geschonken aan Koning Willem III, maar het is onbekend gebleven wanneer en door wie.

Afb. 4. Rond schild (*Périsè awi*) uit Atjeh, geschenk aan Koning Willem III. Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, HTB-171 (in bruikleen aan Nationaal Militair Museum).

6.3.4. Overige geschenken

Bij sommige schenkingen van de kant van militairen en bestuursambtenaren is het niet duidelijk of zij dit deden uit hoofde van hun functie of als particulier. Dit geldt bijvoorbeeld voor de negen voorwerpen van Banka-tin, die werden geschonken door Charles Ecoma Verstege (1827-1892).²⁹ Ecoma Verstege was een bestuursambtenaar in Nederlands-Indië, laatstelijk als resident van Banka (1878-1884). In oktober 1884 vroeg hij zijn ontslag aan en keerde hij terug naar Nederland. Enkele maanden eerder had hij, met tussenkomst van de

²⁶ NL-HaNA, Koloniën, 2.10.02, inv.nr. 6556; Hooyer, *De krijgsgeschiedenis [vol. III]*, 364-378.

²⁷ NL-HaNA, Koloniën, 2.10.02, inv.nr. 6556; *Nieuwe gids Apeldoorn*, 125.

²⁸ Ministerie van Defensie, "(Dapperheids)Onderscheidingen", geraadpleegd 5 februari 2026, ([DapperheidsOnderscheidingen \(NIMH\) / Nederlands Instituut voor Militaire Historie](#)) - [Nederlands Instituut voor Militaire Historie](#).

²⁹ Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-0909.

Minister van Koloniën, aan Koning Willem III ‘enige op Banka vervaardigde voorwerpen van tin, alsmede twee flesschen uit tinerts’ geschonken.³⁰ Deze objecten werden van mei tot oktober 1883 getoond op de *Internationale Koloniale en Uitvoer Tentoonstelling* in Amsterdam.³¹ Dit geschenk van een koloniale ambtenaar valt niet in de categorie oorlogsbuit, maar is wel illustratief voor de uiteenlopende koloniale verhoudingen waarbinnen geschenken werden gegeven.³²

Een laatste voorbeeld betreft een groep van elf ‘Indische afgoden’, die op een nog onbekend moment zijn geschonken, hoogstwaarschijnlijk door de Gouverneur-Generaal van Nederlands-Indië A.J. Duymaer van Twist (in functie van 1851 tot 1856), aan Koning Willem III. Van de elf beelden zijn er slechts nog vier aanwezig in de Koninklijke Verzamelingen [afb. 5].³³ Uit het onderzoek is gebleken dat de beelden kleine kopieën betreffen van dertiende-eeuwse beeldhouwwerken afkomstig van de Oost-Javaanse hindoe-boeddhistische tempel Candi Jago. De werken zijn vervaardigd door de Javaanse beeldhouwer Maijo Goeno, die in opdracht werkte van de regent van Malang R. A. A. Notodiningrat.³⁴ De regent bood Duymaer van Twist de beelden aan in 1853, toen de Gouverneur-Generaal een rondreis maakte over Java en ook Malang bezocht. Nog in datzelfde jaar heeft hij de beeldhouwwerken ingebracht bij de *Tentoonstelling van produkten der natuur en der industrie van den Indische*

archipel gehouden in Batavia.³⁵ Wanneer de beelden naar Nederland zijn gekomen is onduidelijk gebleven. Bekend is dat ze in ieder geval tussen 1885 en 1890 op Paleis Het Loo aanwezig waren en dat ze in 1904 naar het Koninklijk Huisarchief zijn verzonden.³⁶ Op het Huisarchief werden de beelden in de werkkamer en op zolder geplaatst. Vandaag de dag staan drie beelden opgesteld in de Indische Zaal en staat één beeld nog altijd in het depot. De originele beelden bevinden zich in de collectie van het Museum Nasional Indonesia.

Afb. 5. *Godenbeeld*, vervaardigd door Maijo Goeno in opdracht van de regent van Malang, R. A. A. Notodiningrat, waarschijnlijk door A.J. Duymaer van Twist geschonken aan Koning Willem III. Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, B-160.

³⁰ NL-HaNA, Koloniën, 2.10.02, inv.nr. 3714.

³¹ P.J. Veth, G.A. Wilken en H.C. Klinkert (red.), *Catalogus der afdeling Nederlandsche Koloniën van de internationale koloniale en uitvoerhandel tentoonstelling*, dl. II, Leiden 1883, 248.

³² Zie voor meer informatie over het winnen van tin en andere grondstoffen: P. de Ruiter, *Het mijnwezen in Nederlands-Oost-Indië 1850-1950*, Utrecht 2016.

³³ Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, B-160; B-212; B-213; B-214.

³⁴ *Warnasarie, Het Indisch Jaarboekje 1857*, Batavia 1856, 192-193. Geraadpleegd via Delpher: [Delpher](#).

³⁵ *Katalogus der tentoonstelling van produkten der natuur en der industrie van den Indischen archipel, te houden te Batavia in Oktober en November 1853*, Batavia 1853.

³⁶ NL-HaKV, E09c-1145; NL-HaKV, E14b-IVa1-4.

6.4. Objecten uit Nederlandse koloniën tussen 1890 en 1949

De grote meerderheid van de nog aanwezige objecten uit de koloniale periode is onder Koningin-regentes Emma en met name Koningin Wilhelmina bijeengebracht. De objecten bestaan in belangrijke mate uit schenkingen die zijn ontvangen bij speciale gelegenheden, aangeboden in het bijzonder door vorsten uit het voormalige Nederlands-Indië, maar ook door individuele burgers of collectieven. In enkele gevallen zijn er ook objecten zelf aangekocht.

Aangemoedigd door de grote belangstelling voor en koloniale opvattingen van haar moeder, werd Wilhelmina al op jonge leeftijd ‘vertrouwd gemaakt met het grote koloniale rijk overzee’.³⁷ Zo volgde op veertienjarige leeftijd, op 6 juli 1895 op het Malieveld in Den Haag, een van haar eerste officiële daden, namelijk de uitreiking van het Lombokkruis aan alle militairen die hadden deelgenomen aan de Lombok-Expeditie. Naast het lezen van rapporten over diverse militaire campagnes werd zij ook op spelende wijze, aan de hand van poppen die ‘Indonesische volkstypen’ verbeeldde, gestimuleerd.

Na de inhuldiging van Wilhelmina in 1898 zouden haar ‘interesse in en bemoeienis met Indië’ uitgroeien tot ‘dezelfde orde als die van Willem I en Emma’.³⁸

6.4.1. *Vorstelijke geschenken*

Sinds de eerste contacten met Indonesische vorstenhuizen in de zeventiende eeuw speelde de uitwisseling van geschenken een belangrijke rol in de onderlinge contacten. Zoals eerder is aangegeven zijn van deze vroege geschenken geen voorbeelden bewaard gebleven in de Koninklijke Verzamelingen. De nog aanwezige objecten zijn voornamelijk ontvangen vanaf de inhuldiging van Wilhelmina in 1898 en bij de daaropvolgende bijzondere gelegenheden, zoals een geboorte, een huwelijks- of een regeringsjubileum. Een van de weinige voorbeelden van bewaard gebleven geschenken van vóór 1898 betreffen de twee kostbare staatsiekrissen die Koning Willem III in 1851 ontving van Paku Buwono VII (1796-1858), de Susuhunan van Surakarta, en van Hamengku Buwono V (1820-1855), de Sultan van Yogyakarta.³⁹ Paku Buwono VII ontving in 1853 als tegengeschenk een ‘prachtsabel’ (kromzwaard).⁴⁰

De verschillende drijfveren voor het aanbieden van geschenken zijn achteraf vaak moeilijk vast te stellen. Feit is dat ze niet los kunnen worden gezien van de ongelijke koloniale verhoudingen. Bij de onderwerping van de diverse gebieden maakte de Nederlandse overheid gebruik van de macht en het aanzien van de Indonesische vorstenhuizen. Door de vorsten aan te stellen als ‘zelfbestuurders’, behielden zij voor het oog hun posities zolang zij volledige medewerking verleenden aan het koloniaal bewind.

Alertheid is geboden bij geschenken die vrij snel volgden op, of juist voorafgingen aan, vijandelijkheden en strijd tussen de betreffende gebieden en de koloniale machthebbers. Een voorbeeld hiervan betreft een kostbare gouden amuletketting (simplah), geschonken door de districtshoofden van Pidië en Meureudoe (Atjeh) ter gelegenheid van de geboorte van Prinses Juliana op 30 april 1909 [afb. 6].⁴¹ Dergelijke amuletkettingen werden door welgestelde meisjes bij bijzondere gelegenheden gedragen, met name bij hun huwelijk, kruisgewijs over borst en rug. Nadat de Sultan van Atjeh zich in 1903 had overgegeven was

³⁷ C. Fasseur, *Wilhelmina, de jonge koningin*, Amsterdam 1998, 449.

³⁸ G. Oostindie, *De parels en de kroon. Het koningshuis en de koloniën*, Amsterdam 2006, 41-42.

³⁹ Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-626; MU-3571. NL-HaKV, A50-XIVc-02; NL-HaKV E18a-K-9a; NL-HaKV E18a-J-19.

⁴⁰ NL-HaKV, A50-XIVc-02; NL-HaKV, E18a-K-9a; NL-HaKV, E18a-J-19.

⁴¹ Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-3639.

het einde van de Atjeh-oorlog nog niet bereikt. Ook in de jaren die volgden was er sprake van militaire acties en verzet, onder andere in het regentschap Pidië.⁴² *De Noord-Brabanter* berichtte op 4 augustus 1909 dat hoewel Koningin Wilhelmina in principe geen persoonlijke geschenken meer aannam, zij had besloten ‘dit treffend blijk van belangstelling’, uit een gebied dat ‘kortgeleden ons nog weinig gezind’ was, toch te aanvaarden.⁴³ Het geschenk werd vergezeld door een brief met een zeer onderdanige toon.⁴⁴ De opeenvolging van vijandelijkheden en dit gebaar van de districtshoofden zaaien sterke twijfel over de vrijwilligheid van dit geschenk.

Afb. 6. *Amuletketting (Simplah)*, geschenk van de districtshoofden van Pidië en Meureudoe (Atjeh) voor de geboorte van Juliana in 1909. Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-3639.

Afb. 7. Een stel gouden enkelringen, geschenk van de vorst van Badung, I Gusti Gde Ngurah Made Agung, aan Koningin Wilhelmina ter gelegenheid van haar huwelijk in 1901. Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-4356.

⁴² Hagen 2018 (zie noot 15), 472-476; Groen e.a. 2021 (zie noot 15), 135-160.

⁴³ ‘Een geschenk aan H.M. de Koningin’, *De Noord-Brabanter*, 4 augustus 1909, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMUBTB04:210842036:mpeg21:p00001>. De overwegingen van de Koningin om het geschenk te aanvaarden zijn niet teruggevonden in officiële stukken en worden daarom hier naar een bericht uit de *Noord-Brabander* geciteerd. Dit blad beroept zich op een bericht uit de *Java Bode*. Vergelijkbare berichten verschenen, eveneens op 4 augustus 1909, in *De Courant en Het Vaderland*.

⁴⁴ NL-HaKV, A50-VIII-25a.

Een tweede voorbeeld, waarbij het geschenk juist vooraf ging aan militaire acties, is een stel ‘gouden enkelringen’; een huwelijksgeschenk van de Vorst van Badung (Bali), I Gusti Gde Ngurah Made Agung (1876-1906), aan Koningin Wilhelmina in 1901 [afb. 7].⁴⁵ Hoewel Badung ten tijde van de schenking nog een zelfstandig vorstendom was, werd de vorst slechts enkele jaren later, in 1906, op gewelddadige wijze door het koloniale leger onderworpen, waarna een puputan – Balinees-Hindoeïstisch ritueel waarbij een vorst met zijn gevolg voor collectieve zelfdoding kiest in plaats van overgave – plaatsvond.⁴⁶ Het feit dat reeds enkele jaren na de aanbidding van een kostbaar geschenk een dergelijke uitbarsting plaats vond, roept de vraag op of het geschenk van 1901 niet bedoeld was om al bestaande spanningen met het koloniale gezag te beteugelen. De vorst is in 2015 uitgeroepen tot nationale held van Indonesië.

Daartegenover staat dat er in sommige gevallen langdurige persoonlijke relaties tussen Indonesische vorsten en het Nederlandse koningshuis werden opgebouwd. Dit geldt bij voorbeeld voor Paku Buwono X (1866-1939), die van 1893 tot zijn dood regeerde als Susuhunan of Keizer van Surakarta, een functie die weliswaar slechts een beperkte macht, maar wel veel aanzien en gezag gaf. Zijn streven naar een bijzondere relatie met Koningin Wilhelmina kan als een onderdeel van zijn politiek worden gezien.⁴⁷ Al bij haar inhuldiging in 1898 zond de Susuhunan Wilhelmina een aantal zeer kostbare gouden geschenken en ter gelegenheid van haar huwelijk in 1901 volgden gouden replica’s van een deel van zijn vorstelijke sieraden [afb. 8].⁴⁸ Bij het regeringsjubileum van 1923 schonk Paku Buwono X een geheel ander cadeau, namelijk een schrijftafel met het rijkswapen van Surakarta met daarboven de Nederlandse kroon, een bijpassende bureaustoel en een zilveren schrijftafelgarnituur. Daarnaast schonk hij drie geschilderde en in djatihouten lijsten gestoken portretten van de Susuhunan zelf en van zijn oudste en jongste echtgenote.⁴⁹ Ook bij het huwelijk van Prinses Juliana en Prins Bernhard in 1937 ontbrak Paku Buwono X niet in de rij van schenkers.

Afb. 8. *Indonesisch schild met sabel*, geschenk van de Susuhunan van Surakarta, Paku Buwono X, aan Koningin Wilhelmina ter gelegenheid van haar inhuldiging in 1898. Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-3900 (oud nummer HTB-604).

⁴⁵ Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-4356.

⁴⁶ R. Wassing-Visser, *Koninklijke geschenken uit Indonesië. Historische banden met het Huis Oranje-Nassau (1600-1938)*, Den Haag-Zwolle 1995, 150; Oostindie 2006 (zie noot 38), 52.

⁴⁷ J.G. Taylor, ‘Sultans and the House of Orange-Nassau’, in: R. Aldrich en C. McCreery (red.), *Crowns and Colonies. European Monarchies and Overseas Empires*, Manchester 2016, 133.

⁴⁸ Wassing-Visser 1995 (zie noot 46), 113, 150-156.

⁴⁹ Schrijftafel, bureaustoel en portretten als bruikleen van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed in Museum Bronbeek, KP162; KP163; R3953-A-B; R3955-A-B. Schrijftafelgarnituur, Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, ZK-1875 - ZK-1884.

Soms werden er van de zijde van de Oranjes ook tegengeschenken of blijken van erkentelijkheid gegeven. Als blijk van dank voor de geschenken aangeboden ter gelegenheid van haar inhuldiging, ontvingen zes ‘inlandse vorsten’ een tegengebaar van Wilhelmina in de vorm van een portretfoto.⁵⁰ Dit is niet de enige keer dat een dergelijk geschenk vanuit het Nederlandse koningshuis werd gestuurd. Ook in 1901, waarschijnlijk naar aanleiding van het huwelijk van Wilhelmina en Prins Hendrik, en in 1927, als dank voor de geschenken voor hun 25-jarig huwelijksjubileum, werden portretfoto’s aan Indonesische vorsten gestuurd.⁵¹

Zeer duidelijk zijn de tegengeschenken die zijn gegeven aan de Indonesische vorsten als antwoord op de ontvangen geschenken naar aanleiding van het 25-jarig regeringsjubileum van Wilhelmina in 1923. Zo ontving Paku Buwono X, evenals de Sultan van Yogyakarta, Hamengku Buwono VIII (1880-1939), een kromzwaard in gouden schede en een mahoniehouten cassette, ieder ter waarde van ongeveer tweeduizend gulden.⁵² De overige schenkers kregen minder kostbare geschenken. Zo ontvingen de bestuurders en vorsten van wat destijds de ‘residentie Timor’ heette als dank voor hun schenking van meer dan tachtig weefsels, een gezamenlijke reactie in de vorm van een ‘dankbetuiging op eenvoudige wijze uitgevoerd in vergulde letters op perkament-papier voorzien van Harer Majesteits handtekening’.⁵³ In enkele andere gevallen waren er, ook al eerder in de negentiende eeuw, tegengebaren in de vorm van koninklijke onderscheidingen gegeven, gestes die door de ontvangers vermoedelijk zeer gewaardeerd werden, maar de Nederlandse vorsten geen cent kosten.⁵⁴

Twee andere bijzondere tegengeschenken werden in 1908 gegeven aan de oude Vorst van Karangasem (Oost-Bali), I Gusti Gde Djelantik (? -1916). Hij was in 1896 door het Nederlandse bewind in zijn functie bevestigd. Ter gelegenheid van de inhuldiging van Wilhelmina schonk hij gouden kalkdozen en in 1904 twee polychrome houten beelden van een tot een hoge kaste behorende man en vrouw.⁵⁵ Waarschijnlijk ontving hij als dank voor zijn inhuldigingsgeschenk een rococo-ameublement dat 2500 gulden zou hebben gekost, gelijk aan de waarde van zijn geschenk [afb. 9].⁵⁶ In 1908 besloot de vorst zijn ambt neer te leggen. Ter gelegenheid daarvan stuurde hij een reeks geschenken naar de Koningin, waaronder een gouden dekseldoos met een stukje sandelhout voor ritueel gebruik.⁵⁷ Bij dezelfde gelegenheid kreeg de aftredende vorst een bijzonder eerbewijs vanuit Den Haag, namelijk de aanleg van een monumentale fontein bij één van zijn buitenverblijven. Deze fontein kwam in 1912 gereed en zou niet minder dan 17.000 gulden hebben gekost.⁵⁸

---

⁵⁰ NL-HaKV, A50-XXa-03.

⁵¹ NL-HaKV, A50-XXa-07; ‘Geschenken’, *De nieuwe vorstenlanden*, 2 april 1927, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKB19:002768100:mpeg21:p00002>.

⁵² NL-HaKV, A50-XIVc-02; NL-HaKV, E18a-K-9a.

⁵³ Wassing-Visser 1995 (zie noot 46), 206-207; NL-HaKV, A50-XIVc-02.

⁵⁴ *Oostindie* 2006 (zie noot 38), 86-87.

⁵⁵ Kalkdozen, Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-13448. De beelden zijn spoorloos verdwenen. Wel bevinden zich nog in de collectie de kris behorend bij het mannelijke beeld (Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-3619) en de ring behorend bij het vrouwelijke beeld (Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-17354).

⁵⁶ ‘Op bezoek bij Goestik Djelantik’, *Bataviaasch nieuwsblad*, 30 januari 1903, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:011034318:mpeg21:p005>; ‘De lijkverbranding van Goesti Djilantik’, *Het nieuws van den dag voor Nederlandsch-Indië*, 3 oktober 1916, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010169230:mpeg21:p002>.

⁵⁷ Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-3598.

⁵⁸ ‘Een tegengeschenk’, *Provinciale Geldersche en Nijmeegsche courant*, 4 september 1912, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMRANM02:000015739:mpeg21:p006>; J.C. van Eerde, *Gids voor de tentoonstelling betreffende Oud-Javaans en hedendaagsch Balisch Hindoeïsme*, Amsterdam 2015, 33.

Hoewel de uitwisseling van geschenken moet worden begrepen vanuit de bredere context van de koloniale machtsverhoudingen, kan het schenken van kostbare objecten voor Indonesische vorsten een manier zijn geweest om zich te profileren als (bijna) gelijkwaardige hoogwaardigheidsbekleders en kan daarbij een gevoel van een wederzijdse relatie zijn nagestreefd. Dat laatste aspect is wellicht zichtbaar in het feit dat geschenken aan Koningin Wilhelmina vaak ook een educatief karakter hadden en voorzien waren van brieven met uitleg over betekenis en gebruik van de betreffende objecten. Door middel van overdracht van culturele en historische kennis maakten de schenkers zichzelf zichtbaarder.⁵⁹ Mogelijk getuigt de geschenkencultuur vanaf 1898 ook van een herstel van het onder Willem III ernstig aangetaste vertrouwen in het Nederlandse vorstenhuis en vooral van een groeiende verwachting van de schenkers ten aanzien van de jonge Koningin. Ook bij die ontwikkeling bleef het uitgangspunt dat de vorsten afhankelijk waren van de gunsten van het koloniale regime ongewijzigd.

Afb. 9. *I Gusti Bagus Djelantik (neef van I Gusti Gde Djelantik die hij in 1908 was opgevolgd), met zijn twee echtgenotes. De meubels waren een geschenk van Koningin Wilhelmina. Collectie Stichting Nationaal Museum van Wereldculturen, TM-10018716.*

6.4.2. *Collectieve en individuele burgergeschenken*

De geschenken van de diverse Indonesische vorsten vormen weliswaar een kostbaar en opvallend deel van de aan de opeenvolgende Oranjes gezonden geschenken, maar zijn zeker niet de enige bijdragen uit Nederlands-Indië. Gedurende de negentiende en twintigste eeuw werden ook collectieve geschenken namens de gehele bevolking, een grotere bevolkingsgroep of door individuele burgers aan de vorsten gestuurd.

In de eerste jaren van het regentschap van Koningin Emma werd op initiatief van een

⁵⁹ Taylor 2016 (zie noot 47), 124-125.

aantal echtgenotes van hoge bestuursambtenaren uit Nederlands-Indië het initiatief genomen om de jeugdige Wilhelmina ter gelegenheid van haar dertiende verjaardag op 31 augustus 1893 een geschenk te geven. Dit geschenk, bestaande uit een collectie van ruim 350 poppen die ‘Indonesische volkstypen’ verbeeldden, was bijeengebracht met steun van vele vorsten, regenten en ambtenaren.⁶⁰ Het doel was educatief, namelijk om de jonge Wilhelmina te laten kennismaken met de veelheid van volkeren in de Oost-Indische gebieden. Het geschenk werd in 1893 in Batavia tentoongesteld en in 1894 aan Wilhelmina aangeboden.⁶¹

Naast de geschenken van Indonesische vorsten en Nederlandse ambtenaren zijn er gedurende de regeerperiode van Wilhelmina ook voorbeelden van geschenken die voortkwamen uit inzamelingen onder specifieke bevolkingsgroepen of zelfs onder de gehele bevolking. Het meest spectaculaire voorbeeld van het laatste is de Indische Zaal, die gefinancierd werd uit een brede geldinzameling onder de bevolking van Nederlands-Indië [afb. 10].⁶² Ondanks het uitgangspunt dat het een geschenk van de gehele bevolking zou zijn, is het duidelijk dat het vooral de koloniale en inheemse elites waren die een bijdrage leverden.⁶³ Opvallend is dat er voorzorgsmaatregelen werden genomen om te voorkomen dat mensen zich gedwongen voelden om bij te dragen en dat er zelfs maar een indruk zou kunnen ontstaan dat er enige dwang werd uitgeoefend.

Afb. 10. *Indische Zaal in Paleis Noordeinde*, 1923. Fotografie: J. Bockstart. Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, FO-0000636.

⁶⁰ G. Oostindie, ‘Het huis van Oranje-Nassau, Den Haag en de koloniale geschiedenis’, in: E. Captain, G. Oostindie en V. Smeulders (red.), *Het koloniale en slavernijverleden van Hofstad Den Haag*, Amsterdam 2022, 118.

⁶¹ Wassing-Visser 1995 (zie noot 46), 96-97.

⁶² Wassing-Visser 1995 (zie noot 46), 124-130.

⁶³ Oostindie 2006 (zie noot 38), 86.

Na beraad werd besloten dat de ingezamelde gelden zouden worden aangewend voor het meubileren en stofferen van een Indische Zaal in het Paleis Noordeinde.⁶⁴ Het ontwerp werd gemaakt door de in Delft geboren Louis J.C. van Es (1854-1918), hoofdingenieur van de Burgerlijke en Openbare Werken in Nederlands-Indië. De uitvoering van het houtsnijwerk voor de wanden en het plafond werd verricht door 58 Javaanse beeldsnijders en door een keur van andere vaklieden uit alle delen van de Indonesische archipel.

In de zaal hebben geschenken van Indonesische vorsten een plaats gekregen en werd ook plaats ingeruimd voor enkele objecten die de Koningin zelf via de Vereeniging Oost en West had gekocht.⁶⁵ In december 1906 was de inrichting van de zaal voltooid. De gehele zaal kan beschouwd worden als een uniek monumentaal ensemble dat de relatie tussen Nederlands-Indië en de vorstin heeft vereeuwigd.

Tenslotte ontving Wilhelmina tijdens haar regering ook geschenken van individuele burgers uit de verschillende delen van het toenmalige koninkrijk. Zo ontving zij bijvoorbeeld ter gelegenheid van haar 40-jarig regeringsjubileum een bijzonder cadeau, aangeboden door Pak Djasminah, een ‘kleine desa man’ afkomstig uit Karanghardjo (Jember, Oost-Java). Het geschenk bestond uit 250 zilveren Indische dubbeltjes.⁶⁶ De schenker verzocht de Koningin er zelf iets van te kopen wat zij persoonlijk kon gebruiken, maar ze besloot de dubbeltjes ‘als herinnering’ te bewaren en deze te laten inlijsten. Om alsnog aan de wens van de schenker te voldoen kocht zij van haar eigen geld een koperen lamp voor haar werkkamer op Paleis Noordeinde.⁶⁷

Tijdens het onderzoek zijn daarnaast voorwerpen met voorheen onbekende herkomsten onderzocht, die eveneens tot deze categorie bleken te behoren. Een eerste voorbeeld betreft een amuletketting van ‘Indisch maaksel’, die in 1916 werd aangeboden door Jane Elizabeth Etty aan Wilhelmina en bestemd was voor Juliana.⁶⁸ In een brief over de ketting, gevonden in het Koninklijk Huisarchief, wordt beschreven dat deze is gedragen door Etty zelf, haar moeder en haar grootmoeder. De overgrootmoeder van Etty zou een ‘inlandse’ zijn geweest en haar overgrootvader ‘een Engelsman uit Indië uit de tijd van Benkoelen’.⁶⁹ Etty was de weduwe van Thomas Etty (haar neef). Ze zijn nazaten van de Engelsman Charles Etty (1793-1856), die grote rijkdom vergaarde dankzij zijn suikerplantage Wonolongan (residentie Besoeki). Tijdens de reis van Prins Hendrik de Zeevaarder door Nederlands-Indië in 1837 bracht hij een bezoek aan Charles Etty op zijn suikerplantage.⁷⁰ De amuletketting werd dankbaar in ontvangst genomen en lijkt direct een plaats te hebben gekregen in de museumzaal van het Koninklijk Huisarchief. Op enig moment is deze uit de opstelling gehaald en verdwenen in het depot, waar hij nu is herontdekt.

Een tweede voorbeeld betreft een ‘Oud-Indisch sandelhouten werkdoos’, bewerkt met ivoor en pennen van een stekelvarken, gelegateerd door ‘de douarière Babut du Marès’ aan

---

⁶⁴ Wassing-Visser 1995 (zie noot 46), 128-146.

⁶⁵ Aankoop van een kamerscherm bij Vereeniging Oost en West in 1904 door Wilhelmina (Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, R 3956); aankoop van een ‘Indische houten kist’ bij Vereeniging Oost en West door Wilhelmina in 1910 t.b.v. textiel geschenken door I Gusti Gde Djelantik (Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-13452).

⁶⁶ Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-4387.

⁶⁷ Wassing-Visser 1995 (zie noot 46), 239.

⁶⁸ Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-1161; NL-HaKV, A50-XXa-36.

⁶⁹ NL-HaKV, A50-XXa-148.

⁷⁰ ‘Nederlandsche Koloniën’, *De Avondbode*, 13 november 1837, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010898533>.

Wilhelmina in 1907.⁷¹ In de werkdoos werd een visitekaartje van de schenker aangetroffen: Catherine Nahuijs de Burgst. Ze werd in 1828 geboren te Surakarta als dochter van Huibert Gerard baron Nahuys van Burgst (1782-1858), generaal-majoor in Nederlands-Indië, werkzaam gedurende de Java-oorlog.

6.4.3 *Geschenken van zendelingen en missionarissen*

Tijdens het onderzoek is ook gelet op objecten die zijn geschonken door zendelingen of missionarissen. Beide groepen waren actief in gekoloniseerde landen en stelden zich tot doel de inheemse bevolking tot het christendom te bekeren. Hierbij moesten objecten verbonden aan het eigen geloof of de eigen rituelen worden afgestaan, of werden deze ingenomen of vernietigd. Veel van deze objecten zijn in Europese verzamelingen terechtgekomen.

Een voorbeeld van een object in de Koninklijke Verzamelingen dat door een zendeling is geschonken betreft een ‘tasje van geweven vezel’, aangeboden in 1938 door Rosa Kühnle-Degeler (1892-1968), waarschijnlijk aan Koningin Wilhelmina.⁷² Volgens een briefje dat zich in het tasje bevindt heeft Kühnle-Degeler, actief als zendeling op Kalimantan voor het *Basler Missionsgesellschaft*, deze aangeboden namens ‘de Dajakse vrouwen’.⁷³

6.4.4 *Ambtelijke en militaire geschenken*

Daar waar de drie opeenvolgende koningen diverse geschenken van koloniale militairen en ambtenaren kregen, waaronder niet in de laatste plaats oorlogsbuit, lijkt een directe samenhang tussen geschenken aan het staatshoofd en militaire operaties na 1898 veel minder voor te komen. Hoewel er aan het einde van de negentiende en in het begin van de twintigste eeuw nog steeds veelal bloedige, militaire acties plaatsvonden, wordt dat minder weerspiegeld in de Koninklijke Verzamelingen. Mogelijk vond men het minder gepast om oorlogstroeieën aan de jeugdige Koningin Wilhelmina te schenken.

Dit betekent echter niet dat er helemaal geen geschenken door koloniale militairen of ambtenaren aan Wilhelmina werden aangeboden. Een rijkversierde kist, geschonken door J.B. van Heutsz (1851-1924) aan Koningin Wilhelmina, getuigt hiervan [afb. 11].⁷⁴ Begin juli 1904 arriveerde Van Heutsz in Nederland. Hij was door Wilhelmina opgeroepen naar Nederland te komen, waar hem een feestelijk onthaal stond te wachten als degene die na jaren van oorlog eindelijk Atjeh had weten te onderwerpen. Op 16 juli 1904 kwam hij op audiëntie op Paleis Het Loo. Waarschijnlijk bood Van Heutsz hier de jonge Koningin de kist aan, met daarin 104 foto’s die verschillende aspecten van Atjeh in beeld brengen, zoals vervoersmiddelen, gebouwen en portretten van ‘voornamen’ Atjeeërs.

Interessant zijn met name de achttien foto’s met als onderwerp ‘de onderwerping van Atjeh’. Op de afbeeldingen, gemaakt door fotograaf C.B. Nieuwenhuis (1863-1922), zijn onder meer verschillende patrouilles te zien, de bestorming van Batoe Iliq (Samalanga) op 3 februari 1901 en de ceremonie waarbij de ‘pretendent sultan’, Toeankoe Mohammed Daoed, zich in januari 1903 overgaf aan het Nederlandse bestuur, met een levensgrote foto van Koningin Wilhelmina zichtbaar op de achtergrond.

---

⁷¹ Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-1309.

⁷² Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-4879.

⁷³ ‘Dajak’ betreft een verzamelnaam voor een aantal bevolkingsgroepen in het binnenland van Kalimantan.

⁷⁴ Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, FA-0736.

Afb. 11. *Kist Van Heutsz*, geschonken door J.B. van Heutsz aan Koningin Wilhelmina in 1904. Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, FA-0736.

Op een van de foto's, getiteld 'Atjehsche goudsmiden', lijkt zichtbaar hoe enkele ornamenten waarmee de kist is versierd, worden vervaardigd. De ornamenten betreffen sieraden die in Atjeh door mannen en vrouwen werden gedragen. Op een andere foto, waarop de kist zelf is afgebeeld, wordt toegelicht wat de verschillende benamingen van de sieraden zijn en hoe deze werden gedragen.

Kort na zijn audiëntie, op 20 juli, werd Van Heutsz benoemd tot Gouverneur-Generaal van Nederlands-Indië. De dag daarop gaf Emma een diner te zijner ere op Paleis Soestdijk. Zowel Emma als Wilhelmina hadden grote bewondering voor de 'militaire houwdegen' Van Heutsz en stonden vierkant achter zijn acties. Wilhelmina zou zelfs als meisje van vijftien te kennen hebben gegeven een bezoek te willen brengen aan de kolonie, 'en dan vooral Atjeh, waar Van Heutsz zulk mooi werk verrichtte'.⁷⁵

Een tweede voorbeeld betreft een bewerkte houten kist met daarin twee massief zilveren enkelringen, geschonken door het Korps Barisan Tjakra Madoera ter gelegenheid van het 50-jarig regeringsjubileum van Koningin Wilhelmina in 1948 [afb. 12].⁷⁶ Het geschenk ging gepaard met een oorkonde, ondertekend door de Europese en Madurese officieren van het korps.⁷⁷ Op verzoek van majoor J.B. Doedens werd het geschenk persoonlijk aan de vorstin aangeboden door luitenant D. Kappert, die ruim drie jaar bij het 'Madoerese KNIL-Korps' diende, aanvankelijk als reserve eerste luitenant der artillerie en laatstelijk als hoofd van een inlichtingen- en veiligheidsdienst. Het geschenk werd echter pas in september 1949

⁷⁵ Fasseur 1998 (zie noot 37), 470.

⁷⁶ Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-5451.

⁷⁷ NL-HaKV, A50-XIVf-95.

overhandigd; een jaar na de troonsbestijging van Juliana. In de gevonden correspondentie verontschuldigt Kappert zich voor deze vertraging, die veroorzaakt werd door herhaaldelijk uitstel van zijn repatriëring en demobilisatie, en voor het feit dat hij niet meer beschikte over uniformkleding.⁷⁸

De uiteindelijke audiëntie vond plaats in september 1949 in het Koninklijk Paleis op de Dam. Wilhelmina, inmiddels prinses, zou hebben aangegeven het zeer op prijs te stellen het geschenk in ontvangst te nemen. Het is aannemelijk dat dit het laatste militaire geschenk is dat haar werd aangeboden, nog in haar hoedanigheid als Koningin. Opmerkelijk is dat zij koos voor een audiëntie in Amsterdam, en niet op Paleis Het Loo waar zij sinds haar aftreden verbleef. Dat duidt erop dat zij het aannemen van dit militaire geschenk een officieel karakter wilde geven.

Afb. 12. Twee zilveren enkelringen, geschenk van het Korps Barisan Tjakra Madoera aan Wilhelmina ter gelegenheid van haar 50-jarig regeringsjubileum. Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-5451.

6.4.5. Nieuw-Guinea

Ter gelegenheid van haar troonsbestijging in 1948 werd Juliana een bijzonder geschenk aangeboden door Joenoes Mallo, een bestuursassistent uit Nieuw-Guinea, namelijk een armband, een zogeheten ‘galang batoe’ [afb. 13].⁷⁹

Volgens een bewaard gebleven brief, betreft de armband een erfschat (harta poesaka) die ‘uitsluitend in het bezit kan en mag zijn van stamhoofden (ondowaffi)’ in bepaalde streken in het noordoosten van Nieuw-Guinea.⁸⁰ De armband, beschreven als ‘het meest kostbare bezit wat een Papoea kan hebben’, is afkomstig uit het bezit van de vader van Mallo, ‘een zeer invloedrijk stamhoofd’ uit de noordelijke kuststreek van Nieuw-Guinea. Hij zou de armband hebben afgestaan, opdat zijn zoon deze zou aanbieden aan Juliana ter ere van haar

⁷⁸ NL-HaKV, A50-XXc-81.

⁷⁹ Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-13860.

⁸⁰ NL-HaKV, A52-1603-1.

troonsbestijging, ‘als teken van onderwerping en diepgekoesterde dankbaarheid’.⁸¹

Mallo maakte onderdeel uit van een delegatie die uit Indonesië was overgekomen om het regeringsjubileum van Koningin Wilhelmina en de inhuldiging van Koningin Juliana bij te wonen. De delegatie bestond uit ‘afgevaardigden van de Voorlopige Federale Regering en van de verschillende deelstaten en zelfstandige deelgebieden-in-oprichting’.⁸²

Bij de soevereiniteitsoverdracht van 1949 bleef het westelijk deel van het eiland Nieuw-Guinea onder Nederlands bestuur, een situatie die voortduurde tot 1962.

Afb. 13. Armband (Galang Batoe) uit Nieuw-Guinea, geschenk van Joenoes Mallo aan Koningin Juliana ter gelegenheid van haar troonsbestijging in 1948. Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-13860.

6.5. Objecten uit Suriname en het Caribisch gebied

Tijdens het onderzoek is uiteraard ook aandacht besteed aan objecten afkomstig uit Suriname en het Caribisch gebied. Objecten uit deze gebieden zijn minder talrijk gebleken dan die uit het voormalige Nederlands-Indië. Daarnaast lijkt ook de geschenkenrelatie van een andere aard te zijn geweest, onder meer door het verschil in bestuursstructuur en het ontbreken van lokale vorstenhuizen. Van krijgsverrichtingen was er vanaf de negentiende eeuw nauwelijks meer sprake. Bij het onderzoek zijn er dan ook geen objecten aangetroffen die als krijgsbuit zijn meegenomen.

Ook voorbeelden van geschenken van koloniale ambtenaren zijn schaars. Dat objecten uit deze categorie wel in de collectie aanwezig zijn geweest, blijkt onder meer uit een inventaris die duidelijk maakt dat Willem III in 1870 een omvangrijke schenking ontving van de Luitenant der Infanterie George Zimmermann (1839-1928).⁸³ Zimmermann was een Nederlandse militair die onderdeel uitmaakte van een detachement dat in 1863 naar Suriname werd gezonden ter versterking van de Nederlandse troepen, omdat de regering in verband met de afschaffing van de slavernij vreesde voor ‘onlusten’.⁸⁴ Toen Zimmermann in 1870

⁸¹ NL-HaKV, A52-1603-1.

⁸² H.A. Poeze, *In het land van de overheerser. Indonesiërs in Nederland 1500-1950*, Leiden 1986, 366.

⁸³ NL-HaKV E09a-ibd-078.

⁸⁴ NL-HaNA, Stamboeken, 2.13.04, inv.nr. 400; ‘G.P.H. Zimmermann’, *Het Vaderland*, 9 oktober 1928, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010011806:mpeg21:p010>.

terugkeerde naar Nederland werd hij persoonlijk ontvangen door de Koning en werd hij benoemd tot Ridder in de Orde van de Eikenkroon.⁸⁵ Het is aannemelijk dat hij tijdens deze ontmoeting de verzameling objecten heeft aangeboden. Uit de inventaris blijkt dat de schenking vijftig objecten omvatte en onder meer uit wapens, muziekinstrumenten, kleding, sier- en gebruiksvoorwerpen bestond. Door overdracht en afstoting zijn deze stukken echter alle verdwenen uit de collectie, waardoor we geen volledig beeld meer kunnen krijgen van de (cultuur-)historische betekenis van Zimmermann's schenking.

De meeste objecten afkomstig uit Suriname en het Caribisch gebied die nog aanwezig zijn in de collectie van de Koninklijke Verzamelingen, betreffen individuele en collectieve geschenken. Het merendeel hiervan is ontvangen in de twintigste eeuw, veel zelfs pas in de Tweede Wereldoorlog en in de jaren daarna. Tussen 1943 en 1966 hebben leden van het Koninklijk Huis diverse keren Suriname en de Antillen bezocht. Tijdens deze bezoeken zijn verschillende geschenken aangeboden.⁸⁶

Dat er ook in de negentiende eeuw dergelijke geschenken werden aangeboden, blijkt bijvoorbeeld uit de in 1874 geschonken vitrinekast met daarin een verzameling van ongeveer twintig van papier-maché gemaakte 'uitheemse vruchten'.⁸⁷ Dit geschenk werd aangeboden aan Koning Willem III door de 'burgers en militairen' van Suriname ter gelegenheid van zijn 25-jarig regeringsjubileum.⁸⁸ De vitrinekast en de vruchten zijn bewaard gebleven en bevinden zich nu als bruikleen in de collectie van het museum Paleis Het Loo.

Een ander voorbeeld betreft het in goud, zilver en email uitgevoerde juwelenkistje, vervaardigd door de firma Van Kempen in Voorschoten, dat in 1882 werd aangeboden 'namens de Surinaamse bevolking' door oud-gouverneur C.A. van Sypesteyn ter gelegenheid van het drie jaar eerder gesloten huwelijk tussen Willem III en Emma.⁸⁹

Afb. 14. *Tafelstuk van galjoen op zee*, geschenk van de bevolking van Suriname voor Wilhelmina en Hendrik ter gelegenheid van hun huwelijk in 1901. Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-4467.

⁸⁵ C.P. Mulder en P.A. Christiaans, *Onderscheidingen van de Koning-Groothertog. De Orde van de Eikenkroon 1841-1891*, Den Haag 1999, 597.

⁸⁶ Zie bijvoorbeeld: NL-HaKV, E14b-Ic-01110; NL-HaKV, A54-XVa-06;

⁸⁷ Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, L-4228-1a t/m -198; L-4228B; L-4228C.

⁸⁸ 'Mededeelingen van verschillenden aard', *Opregte Haarlemsche Courant*, 18 mei 1874, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKB12:000016115:mpeg21:p00002>.

⁸⁹ Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-4460.

Gedurende de twintigste eeuw volgden er meer geschenken. Bijvoorbeeld ter gelegenheid van het huwelijk van Koningin Wilhelmina en Prins Hendrik in 1901, toen een in goud, zilver en email uitgevoerd model van een zeilschip werd aangeboden. Hiervoor was onder de Surinaamse bevolking geld ingezameld [afb. 14].⁹⁰ Het is waarschijnlijk dat de schenkers vooral behoorden tot de welgestelde Surinamers, zoals koloniale bestuurders, ondernemers en plantagehouders. De afbeelding van het scheepsmodel is geïnspireerd op het wapen van de kolonie Suriname en verwijst naar de eeuwenlange koloniale trans-Atlantische handel tussen Nederland, Afrika en Suriname. Het geschenk werd vervaardigd door de firma Van Kempen in Voorschoten.

Uit de Antillen ontving Koningin Wilhelmina op 29 augustus 1904 een album aangeboden door de gouverneur van Curaçao als vertegenwoordiger van de ingezetenen van de zes eilanden.⁹¹ Het album bestaat uit 266 foto's en zes topografische pentekeningen van de eilanden. Al in 1902 was een commissie gevormd voor het inzamelen van geld voor het geschenk, dat moest dienen als 'blijk van dankbaarheid voor het gelukkig herstel van H.M. van eene zware ziekte'.⁹²

Net als uit 'de Oost' werden uit 'de West' geboortegeschenken aangeboden. Zo schonk een groep Surinaamse vrouwen en meisjes in 1909 ter gelegenheid van de geboorte van Juliana een gouden kindercouvert. Het couvert, bestaande uit een vork, lepel, bordje, servetring en messenlegger, werd vervaardigd door de goud- en zilversmid M.A. Abrahams. Het werd aangeboden samen met een kindertafelkleed en servetten, vervaardigd door leerlingen van de Handwerkschool der E.E. Soeurs, en een oorkonde waarin de schenkers hun band met het Nederlandse vorstenhuis benadrukten.⁹³

6.6. Casus: 'De knots van Diponegoro'

Een object in de Koninklijke Verzamelingen dat karakteristiek is voor de verwarringen en mystificaties omtrent koloniale objecten, is het 'Slaghout aangeboden aan Prins Alexander' [afb. 15].⁹⁴ Dit object illustreert de uitdagingen van koloniaal herkomstonderzoek en laat zien wat de gevolgen kunnen zijn wanneer object en objectgeschiedenis van elkaar vervreemd raken.

Het slaghout, ook omschreven als 'knots', is voorzien van een zilveren band met de daarin gegraveerde tekst: 'Z.K.H. Prins Alexander. St. Jacobi Parochie 30 juli 1841'. Het object zou aan de Prins zijn aangeboden door de kleinkinderen van kolonel Johannes Baptista Cleerens. Deze Cleerens is bekend als diegene die eerder, in 1831, een kris van Diponegoro aan Koning Willem I schonk. Tijdens het onderzoek werd in een oude catalogus een nieuw detail over het object aangetroffen dat leek te wijzen op eenzelfde herkomst. Vermeld werd namelijk dat de knots zou hebben toebehoord aan de Javaanse Prins Diponegoro.⁹⁵ Wel werd hier tussen haakjes een vraagteken achter geplaatst. Dit suggereert dat men al bij het opstellen van deze catalogus in 1905 onzeker was over deze notie.

---

⁹⁰ Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-4467.

⁹¹ Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, FA-0714.

⁹² 'Nu pas?', *Amigoe di Curacao*, 22 oktober 1904, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010279999:mpeg21:p003>.

⁹³ Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-14787.

⁹⁴ Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-0653.

⁹⁵ NL-HaKV, E14b-IVe-17.

Afb. 15. *Slaghout*, geschenk aan Prins Alexander in 1841. Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-0653.

Deze onzekerheid is begrijpelijk. Waarom zou een eventuele knots van Diponegoro aan Prins Alexander (1818-1848), de tweede zoon van Koning Willem II, zijn aangeboden en niet aan de Koning zelf? En waarom door de kleinkinderen van Cleerens en niet door hemzelf? Een zoekactie wees al snel uit dat Cleerens en zijn vrouw Josephina Catharina Claire Cassa tussen 1831 en 1839 vijf kinderen kregen en dat hij in 1841 nog geen (wettige) kleinkinderen kon hebben gehad. Bovendien bleek uit vergelijkend onderzoek dat dit type ‘knots’ niet Indonesisch is, maar Surinaams.⁹⁶ Onderzoek in het Koninklijk Huisarchief bracht diverse archiefstukken aan het licht die tezamen helpen een (gedeeltelijk) antwoord te geven op deze vragen.

Het archiefmateriaal maakt duidelijk dat op enig moment twee verschillende objecten met elkaar zijn verward: de hier besproken, in 1841 aan Prins Alexander aangeboden knots, en een wapen dat afkomstig heette te zijn van ‘den Javaan Diepo Negoro’ dat in 1863 geschonken werd aan Willem III. Dit wapen werd namens haar kinderen aangeboden door Constantia Cleerens, ter gelegenheid van het 50-jarig jubileum van het herstel van de Nederlandse onafhankelijkheid.⁹⁷ Deze Constantia Sidonia Cleerens was een onwettige dochter van J.B. Cleerens, geboren tien jaar vóór zijn huwelijk met Catharina Claire Cassa; haar moeder was een onbekende Indonesische vrouw.

Het geschenk werd aangenomen en geplaatst in de kunstkast die zich in de particuliere bibliotheek van de Koning op Paleis Noordeinde bevond. Begin 1900, toen de museumzaal in het Koninklijk Huisarchief werd ingericht, werden objecten uit verschillende paleizen, waaronder objecten uit de kunstkast van Willem III, hierheen verplaatst.⁹⁸ Waarschijnlijk zijn toen de twee objecten en herkomsten met elkaar verwisseld en werd de in 1841 aangeboden knots van Prins Alexander gekoppeld aan de namens de kleinkinderen van Cleerens in 1863 gedane schenking. Het was dan ook in deze periode dat er vanuit het Koninklijk Huisarchief vragen werden gesteld over de herkomst van de knots en navraag werd gedaan bij de

⁹⁶ Onder meer in de collecties van Museum Bronbeek en Museum voor Wereldculturen.

⁹⁷ NL-HaKV, A45-XIVc-8, nr. 51; NL-HaKV, A45-XIVc-52; NL-HaKV, E14a-I-72, nr. 285.

⁹⁸ NL-HaKV, E14b-IVe-17; NL-HaKV, E14b-IVe-8.

secretaris van St. Jacobiparochie.⁹⁹

Uit de correspondentie blijkt dat de knots van Prins Alexander waarschijnlijk afkomstig is uit de collectie ‘West-Indische wapens en stenen’ van Hendrika de Bije.¹⁰⁰ Zij werd in 1762 geboren in Paramaribo als dochter van Pieter Hendrik de Bije en ‘de vrije Mariana van de Bye’. In 1787 huwde zij met de uit Friesland afkomstige Wiglius Schultetus Aenee. Samen kreeg het echtpaar vier kinderen en vestigde zich in 1798 in Nederland. Haar man overleed in 1812 in St. Jacobiparochie. Medio 1816 reisde Hendrika naar Paramaribo, vanwaar ze in december 1817 terugkeerde in St. Jacobiparochie, waar zij in 1850 op 88-jarige leeftijd overleed.¹⁰¹

Volgens haar achterkleinzoon, de Haagse arts Botto Schultetus Aenee, was Hendrika de Bije een rijke, voorname en begaafde vrouw, die door familiebanden gemakkelijk in het bezit kwam van ‘al die Indische merkwaardigheden’.¹⁰² De knots zou volgens hem inderdaad uit haar collectie afkomstig zijn. Waarschijnlijk is de knots geschonken aan Prins Alexander toen Willem II met zijn gezin eind juli 1841 een bezoek bracht aan Friesland en Groningen. De schenker moet Hendrika zelf zijn geweest of haar zoon, de zeer aan het huis van Oranje gehechte Botto Wiglius Schultetus Aenee.¹⁰³

Waar het in 1863 namens de kleinkinderen van J.B. Cleerens geschonken wapen, dat afkomstig zou zijn geweest van Diponegoro, gebleven is, kon helaas niet worden achterhaald.

6.7. Objecten van elders

Aansluitend op het door het Rijk gehanteerde beleid met betrekking tot koloniale collecties, is ook gezocht naar de aanwezigheid van objecten uit voormalige koloniën van andere mogendheden. Vanwege de contacten die bestonden tussen Europese vorsten, is onder meer gelet op geschenken van het Belgische en Engelse koningshuis. Dat leverde geen resultaat op. Wel is gebleken dat op een andere wijze een aantal objecten uit voormalige koloniën van andere mogendheden in de collectie van de Koninklijke Verzamelingen zijn terechtgekomen en zijn daarnaast enkele objecten aangetroffen die zijn verworven tijdens militaire of wetenschappelijke expedities in gebieden die (op dat moment) niet gekoloniseerd waren.

6.7.1. Ceylon

In de archiefcollectie van de Koninklijke Verzamelingen is een tweetal palmbbladmanuscripten aangetroffen, afkomstig uit het voormalige Ceylon, daterend uit de tijd waarin het eiland een Britse kolonie vormde.

Het eerste manuscript betreft de Anuruddha Śatakaya, een oud Sanskriet gedicht dat uit 101 verzen bestaat, gewijd aan de deugden van de Boeddha. Het handschrift neemt een belangrijke plaats in binnen de Singalese boeddhistische literatuur. Het stuk heeft waarschijnlijk toebehoord aan Paranatala Thero, de plaatsvervangende hoofdmonnik van de Malwatta Mahā Vihāraya. Hij diende tijdens de overgangperiode tussen de dood van Koning Rajadhi Rajasinha en de regeerperiode van Koning Sri Vikrama Rajasinha (1798-1815), tegen

⁹⁹ NL-HaKV, E14b-Ia-009; NL-HaKV, E14b-Ib-056.

¹⁰⁰ NL-HaKV, E14b-Ib-057.

¹⁰¹ Alle Friezen, Overlijdensregister 1850, inv.nr. 3015, aktenummer 0008.

¹⁰² NL-HaKV, E14b-Ib-057.

¹⁰³ NL-HaKV, E14b-Ib-057.

wie hij openlijk oppositie voerde.

Van de Anuruddha Śatakaya zijn in Sri Lanka meerdere kopieën bewaard gebleven, die ook vandaag de dag nog veelvuldig worden gebruikt als onderwijstekst voor monniken. De waarde van dit manuscript ligt daarom ook niet in de tekst zelf, maar in het gegeven dat deze het werk van Paranatala Thero zelf vertegenwoordigt, of een tekst vormt die hij in zijn educatie heeft gebruikt.

Het tweede manuscript betreft een samenvoeging van twee boeddhistische religieuze teksten: Vimānavatthu en Kurudharma Jātaka. Er zijn geen aanwijzingen aangetroffen over een mogelijke voormalige eigenaar. Wel bevat het manuscript een datering, namelijk 21 juni 1859. Volgens de geraadpleegde expert is het handschrift van het manuscript vrij slordig, zijn de bladen onjuist gerangschikt en zijn veel bladen leeggelaten, wat erop duidt dat het stuk waarschijnlijk een oefen- of trainingskopie betreft.

Er bestaat een gevestigde traditie waarin palmbladmanuscripten als geschenk werden aangeboden, zowel als aandenken, of ter ondersteuning van het leren schrijven van Sanskriet. Hoewel dergelijke handschriften niet altijd zeldzaam of uniek zijn, werden deze wel als waardevolle uitingen van respect en genegenheid beschouwd.

Het is voor beide manuscripten onbekend gebleven wanneer en op welke wijze zij in de Koninklijke Verzamelingen zijn terechtgekomen.¹⁰⁴

6.7.2. Madagaskar

Voorts zijn er de zestien voorwerpen die door F.J. Pollen (1842-1886) en D. van Dam (1827-1898) op de noordwestkust van Madagaskar zijn verzameld en in 1866 aan Koning Willem III zijn geschonken.¹⁰⁵

Pollen en Van Dam, natuuronderzoekers en ontdekkingsreizigers, maakten tussen 1863 en 1866 op eigen kosten een expeditie naar het toenmalige koninkrijk Madagaskar en de omliggende eilanden, ten behoeve van natuurkundig onderzoek en het leggen van handelsbetrekkingen. Gedurende hun verblijf verzamelden ze onder meer zoogdieren en insecten, bestemd voor het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden.

Slechts één object uit hun schenking aan Willem III is bewaard gebleven in de Koninklijke Verzamelingen. Het betreft een bijl, die volgens de eigenhandig geschreven inventaris door 'inboorlingen' werd gemaakt en als gereedschap werd gebruikt, met name voor het vervaardigen van hutten en kano's.¹⁰⁶

6.7.3. Keizerrijk Ethiopië

Sprekend zijn tenslotte de amuletketting en religieus manuscript, geschonken door Johan Prince (1841-1869) aan Koning Willem III, nadat hij had deelgenomen aan de Engelse strafexpeditie tegen het keizerrijk Ethiopië (destijds ook bekend als Abessinië), van eind 1867 tot mei 1868 [afb. 16].¹⁰⁷

Het keizerrijk is nooit een kolonie van Engeland geweest. Het doel van de expeditie was het bevrijden van een aantal Europese zendelingen en vertegenwoordigers van de Engelse

¹⁰⁴ In de inventaris staat bij deze handschriften de naam 'Prins Hendrik' vermeld, waarschijnlijk verwijzend naar de derde zoon van Koning Willem II, maar hier is geen aanvullend bewijs voor gevonden in de geraadpleegde archieven.

¹⁰⁵ NL-HaKV, E09a-ibd-078.

¹⁰⁶ Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, HTB-282. Nader onderzoek is nodig om vast te stellen of dit inderdaad de betreffende bijl is.

¹⁰⁷ Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, MU-0819b; Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, M 035-023.

regering die door Keizer Tewodros II (ca. 1818-1868) gevangen werden gehouden in de vesting Magdala. De Keizer zou op deze manier hebben gepoogd een militair bondgenootschap met Engeland af te dwingen. Aan de expeditie lagen echter ook bredere geopolitieke belangen van Groot-Brittannië ten grondslag, zoals het beschermen van de zeeroute naar India en het behouden van goede diplomatieke relaties met het Ottomaanse Rijk.¹⁰⁸

Prince sloot zich, samen met nog een andere Nederlander, vrijwillig ('uit liefhebberij'), op eigen kosten, maar wel met goedkeuring van de Koning aan bij de expeditie.¹⁰⁹ Onder de grote troepenmacht bevonden zich naast hen ook vele leden van wetenschappelijke genootschappen, waaronder Richard Holmes (1835-1911), medewerker van het British Museum. Hij werd aangesteld als archeoloog en kreeg een budget van duizend pond voor het verrichten van opgravingen en voor aankopen.¹¹⁰

Op 13 april 1868 bestormden de Britse troepen Magdala. Om gevangenneming te voorkomen, pleegde Keizer Tewodros II zelfmoord. Direct daarna werd zijn vesting geplunderd en in brand gestoken. Er waren vijftien olifanten en tweehonderd ezels nodig om de geroofde objecten te vervoeren. Kort daarna werd een veiling van de buit georganiseerd. Holmes kreeg tevoren de mogelijkheid de meest waardevolle objecten te selecteren voor het British Museum. De opbrengst van de veiling, die twee dagen in beslag nam, was vijfduizend pond en werd als prijzengeld onder de troepen verdeeld.¹¹¹

Na terugkomst in Nederland werd Prince op 15 april 1869 een audiëntie bij de Koning verleend, waar hij hem als dank voor het verleend verlof om de expeditie bij te wonen de amuletketting en het manuscript aanbood.¹¹² Het is onduidelijk gebleven of Prince deze objecten bij de veiling heeft verworven of dat hij deze op andere wijze heeft verkregen.

Afb. 16. *Religieus manuscript uit het keizerrijk Ethiopië, geschenk van Johan Prince aan Koning Willem III in 1869. Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, M 035-023.*

¹⁰⁸ L.P. Gunning en D. Challis, 'Planned Plunder, the British Museum, and the 1868 Magdala Expedition', *The Historical Journal* 66 (3) 2023, 554.

¹⁰⁹ T. Holland en H.M. Hozier, *Record of the Expedition to Abyssinia, compiled by order of the secretary state for war*, Londen 1870, 217, 472; 'Bijvoegsel Bataviaasch Handelsblad', *Bataviaasch Handelsblad*, 12 augustus 1868, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:110532762:mpeg21:p005>; 'Binnenland', *Nieuwe Utrechtsche Courant*, 29 juni 1868, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMUTRA04:253257178:mpeg21:p0000>; 'Utrecht, dinsdag 17 December', *Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad*, 17 december 1867, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010806005:mpeg21:p001>.

¹¹⁰ Gunning en Challis 2023 (zie noot 106), 561-568.

¹¹¹ Gunning en Challis 2023 (zie noot 106), 562-567.

¹¹² NL-HaKV, A45-IXb-40; NL-HaKV, A45-XIVc-05.

6.8. Samenvatting

Leden van het Huis Oranje-Nassau hebben sinds de eerste helft van de zeventiende eeuw koloniale collecties gevormd. Veel daarvan is in de loop der jaren ook weer verdwenen uit het bezit van de familie en van vóór 1840 is zelfs vrijwel niets meer aanwezig. Ook van de latere aanwinsten is door overdracht aan musea en door afstoting nog maar een beperkt deel in de Koninklijke Verzamelingen aanwezig. De huidige verzameling van objecten met een koloniale herkomst omvat ruim duizend voorwerpen, hoofdzakelijk afkomstig uit Indonesië, Suriname en de Caribische eilanden. Het betreft allerlei soorten objecten van wisselende aard, waaronder wapens, textiel, handschriften en sier- en gebruiksvoorwerpen. Daarnaast zijn er enkele voorwerpen die afkomstig zijn uit koloniën van andere landen of daarmee gelijk te stellen gebieden. Het overgrote deel van de verzameling is door schenking verworven, vooral in de periode vanaf 1890, maar voor een deel ook in de jaren 1849-1890.

Samen bieden de objecten diverse perspectieven op de geschiedenis van en relatie tussen het Nederlandse vorstenhuis en de voormalige koloniën. Het betreft een complexe relatie, die gedurende de regeringsperiodes van de opeenvolgende vorsten aan verandering onderhevig is geweest. Dit wordt weerspiegeld in de ontvangen geschenken. Waar Koning Willem III veel wapens kreeg aangeboden, niet zelden afkomstig van militaire operaties, werden aan Koningin Wilhelmina andere typen geschenken gegeven, vaak van ceremoniële of culturele aard. Het gaat daarbij veelal om waardevolle voorwerpen, zowel voor de schenkers zelf als voor de ontvangers. De waarde beperkt zich niet tot de kostbaarheid van de materialen waarmee ze veelal zijn vervaardigd, maar strekt zich niet zelden ook uit tot hun uiteenlopende culturele, historische of religieuze achtergronden.

De opdracht van het bestuur van de SHVON om onderzoek te doen naar de rechtmatigheid en de rechtvaardigheid van de aanwezigheid in de collectie van objecten met een koloniale herkomst, bleek niet eenvoudig. Daarbij zijn twee factoren van doorslaggevend belang. De eerste daarvan is dat het voor veel objecten en zeker voor objecten die al in de negentiende eeuw zijn ontvangen bijzonder moeilijk is de geschiedenis te reconstrueren. De schenkingsgegevens zijn vaak onvolledig, de archieven incompleet en de beheerders die waren belast met de inventarisatie van objecten misten de specifieke kennis om de juiste aanduidingen en karakteristieken op papier te zetten. Hierdoor kan voor vele objecten en in het bijzonder voor objecten met beperkte eigen visuele karakteristieken de herkomst niet of niet met zekerheid worden achterhaald. De tweede complicerende factor voor de uitvoering van de opdracht wordt gevormd door het feit dat de begrippen rechtmatigheid en rechtvaardigheid in deze context niet scherp zijn afgebakend.

Bij het onderzoek is gepoogd zoveel mogelijk feitelijke gegevens te verzamelen, onder meer door te kijken naar de verschillende schenkers, hun beweegredenen en de contexten waarbinnen zij de voorwerpen aanboden. Duidelijk is dat de weinige ons bekende aankopen door de leden van de Koninklijke Familie zelf vooral of uitsluitend lijken te bestaan uit verwervingen in de reguliere handel in koloniale producten, zoals bijvoorbeeld in de winkel van de firma Oost en West in Den Haag. Dit betekent dat de vraag naar rechtmatigheid en rechtvaardigheid vooral moet worden gericht op de voorgeschiedenis van de ontvangen geschenken. Duidelijk is dat zij allemaal gedaan zijn onder koloniale verhoudingen en daarom nauwkeurige aandacht verdienen. Zowel in de Oost- als West-Indische koloniën hebben we te

maken met collectieve burgergeschenken en met de geschenken van Nederlandse bestuursambtenaren en militairen. In Indonesië zijn er daarnaast, deels al in de negentiende eeuw maar vooral ten tijde van de regering van Koningin Wilhelmina, de talrijke geschenken van de lokale vorsten.

De collectieve burgergeschenken, soms gefinancierd door vrijwillige inzamelingen die zich ook uitstrekten tot de koloniale functionarissen, zijn het eenvoudigste te overzien. Het gaat om objecten die soms een duidelijk cultuurhistorische of symbolische waarde hebben. Het omvangrijkste en opvallendste voorbeeld in deze categorie is de Indische Zaal in Paleis Noordeinde, die werd aangeboden naar aanleiding van het huwelijk van Koningin Wilhelmina en Prins Hendrik in 1901. Deze zaal vormt een uniek ensemble dat beschouwd kan worden als een monument voor de Indonesische toegepaste kunst en als een gedenkteken voor de Indonesisch-Nederlandse relaties in de vroege twintigste eeuw. Sinds de herinrichting van het paleis in 1984 is de eenheid enigszins verbroken door de toevoeging van latere geschenken.

Ook de talrijke geschenken van Indonesische vorsten hebben een directe samenhang met de koloniale omstandigheden. Tegelijkertijd maakten ze deel uit van een geschenkencultuur die de bijzondere relatie met het Nederlandse koningshuis weerspiegelt. Niet zelden hebben de vorstelijke geschenken ook een duidelijke symbolische waarde, die vooral betrekking heeft op persoon en familie van de schenker en hun relatie tot het Nederlandse vorstenhuis. In enkele gevallen zijn vorstelijke geschenken echter expliciet te verbinden aan periodes van gewapend conflict, zoals een amuletketting uit Atjeh, geschonken in 1909 terwijl er nog militaire acties plaatsvonden, en een stel gouden enkelringen uit Badung (Bali), aangeboden in 1901, slechts enkele jaren voorafgaand aan de onderwerping van het vorstendom in 1906.

Bijzondere aandacht verdienen daarnaast de geschenken die door koloniale bestuursambtenaren en militairen zijn aangeboden aan Koning Willem III. Dit betreft hoofdzakelijk diverse soorten wapens, meegenomen uit de gebieden waarin de schenkers actief waren. Deze schenkingen waren geheel vrijwillig, maar hun voorgeschiedenis roept veelal ernstige vragen op of is in een aantal gevallen zelfs aantoonbaar onrechtmatig. Hoewel de beschikbare informatie vaak onvolledig is, valt voor een aantal objecten met zekerheid of met hoge mate van waarschijnlijkheid te zeggen dat ze zijn buitgemaakt bij militaire expedities. Het betreft bijvoorbeeld een donderbus van Raden Intan, veroverd tijdens de Lampongse expeditie in 1856, een schild van de krijgsoverste van de vorst van Samalanga, buitgemaakt tijdens de Eerste expeditie naar Samalanga in 1877, en enkele wapens en etnografica afkomstig van J.F.R.S. van der Bossche, die in de jaren omstreeks 1850 actief was als militair en als bestuursambtenaar in de regio Palembang.

Bij de nog aanwezige objecten uit Suriname en het Caribisch gebied zijn geen extra bezwarende omstandigheden aangetroffen die wijzen op een onrechtmatige of onrechtvaardige herkomst. Een aantal collectieve geschenken uit de negentiende en twintigste eeuw bezitten een bijzondere historische of cultuurhistorische waarde. Een belangrijk deel van de in collectie aanwezige voorwerpen bestaat uit objecten die vanaf 1943 zijn aangeboden gedurende vorstelijke bezoeken aan de toenmalige West-Indische koloniën.

De collectie omvat zeer weinig objecten die afkomstig zijn uit koloniën van andere landen of daarmee gelijk te stellen gebieden. Enkele in 1869 geschonken objecten die

afkomstig zijn van een Engelse strafexpeditie in Ethiopië moeten echter hoogstwaarschijnlijk als roofgoed worden bestempeld.

Bij het huidige onderzoek zijn vele gegevens over de koloniale geschenken in de collecties van de SHVON gevonden, veel meer dan de beperkte informatie die al via de collectiewebsite te raadplegen is of via eerdere publicaties bekend was. Systematische digitale verwerking van de gevonden informatie zal leiden tot duidelijker getalsmatige resultaten.

De commissie heeft op basis van de bestaande gebruiken, in het bijzonder het rapport van de *Adviescommissie Nationaal Beleidskader Koloniale Collecties* van oktober 2020, ook een aantal indicaties gegeven hoe de herkomstinformatie betreffende de verschillende categorieën geschenken kan worden geduid. Gedetailleerde beantwoording van de vraag naar de rechtmatigheid en rechtvaardigheid van de aanwezigheid van afzonderlijke koloniale objecten in de verzameling van de stichting kan echter niet eenzijdig door de commissie worden beoordeeld, maar moet in samenspraak met vertegenwoordigers van de vroegere koloniën worden beantwoord.

Met de digitale ontsluiting wordt de eerste stap gezet naar de gewenste beschikbaarstelling van informatie over de collectie aan de landen van herkomst, hetgeen waarschijnlijk zal leiden tot vragen over en aanvullingen op de vergaarde gegevens. Daarmee kan de basis worden gelegd voor een gesprek over de toekomst van objecten waarover ernstige vragen zijn gerezen.

CONCLUSIES

1. De Koninklijke Verzamelingen omvatten een bestand van ruim duizend objecten met een koloniale herkomst; dat is slechts een beperkt deel van wat ooit bijeengebracht is.
2. Bijna alle objecten zijn door schenking verworven. Een klein aantal hiervan, circa tien procent, is geschonken aan Koning Willem III. De meeste andere zijn aangeboden aan de Koninginnen Emma en Wilhelmina, veelal ter gelegenheid van bijzondere momenten zoals een inhuldiging, een geboorte, een regerings- of een huwelijksjubileum.
3. De geschenken zijn bijna alle afkomstig uit Indonesië, Suriname en het Caribisch gebied. Daarnaast zijn er enkele voorbeelden gevonden van objecten uit voormalige koloniën van andere mogendheden.
4. De diverse geschenken zijn aangeboden door particulieren en burgercollectieven, koloniale bestuursambtenaren en militairen en, voor wat betreft het voormalige Nederlands-Indië, door lokale vorsten.
5. Door onvolledigheid en onduidelijkheid van het bronnenmateriaal kon slechts voor een deel van de objecten de (volledige) herkomst worden achterhaald.
6. Voor het overgrote deel van de geschenken geldt dat hoewel ze zijn gegeven in een context van ongelijke koloniale verhoudingen, er tijdens het onderzoek geen directe indicatoren van onvrijwilligheid zijn aangetroffen.
7. Van een klein deel van de geschenken is de aanwezigheid in de collectie van de Koninklijke Verzamelingen mogelijk niet rechtmatig en rechtvaardig. Het gaat hierbij om objecten die door de schenkers als buit zijn meegenomen en/of anderszins zijn te koppelen aan militaire acties.
8. Het systematisch vastleggen en het digitaal beschikbaar stellen van de verzamelde onderzoeksgegevens zijn noodzakelijk om een optimale transparantie te bereiken. Die transparantie is onmisbaar om op basis van gedeelde kennis over de collectie met betrokkenen uit de landen van herkomst in gesprek te kunnen treden.

AANBEVELINGEN

1. Het huidige rapport dient in het Nederlands en Engels ter beschikking te worden gesteld aan vertegenwoordigers van de voormalige koloniale gebieden als eerste stap voor de ontwikkeling van een open gesprek over de toekomst van de objecten waarvan de aanwezigheid in de Koninklijke Verzamelingen als onrechtmatig of onrechtvaardig moet worden beschouwd.
2. De verzamelde onderzoeksgegevens dienen zo volledig mogelijk verwerkt te worden in het collectieregistratiesysteem. Door het verrijken van de collectieregistratie met onder meer herkomst- en biografische gegevens, alsmede door het toekennen van voor de herkomstgeschiedenis relevante trefwoorden, wordt het mogelijk verbanden te leggen tussen objecten, personen en gebeurtenissen en wordt bovendien de doorzoekbaarheid van de collectie vergroot.
3. Aansluitend dienen de verzamelde onderzoeksgegevens op objectniveau online toegankelijk te worden gesteld in het Nederlands en Engels, zodat belanghebbenden in de landen van herkomst over dezelfde kennis met betrekking tot de objecten kunnen beschikken om eventueel vragen te stellen of aanvullende feiten te kunnen aandragen.
4. Bij de verwerking en digitalisering van de verzamelde onderzoeksgegevens moet prioriteit worden gegeven aan de objecten waarvan de aanwezigheid in de Koninklijke Verzamelingen mogelijk als onrechtmatig of onrechtvaardig kan worden beschouwd. De informatie over deze objecten moet uiterlijk eind 2026 online staan. Er moet naar worden gestreefd om ook een zo groot mogelijk deel van de verdere koloniale objecten voor het einde van het jaar 2026 online toegankelijk te maken en deze invoer uiterlijk in 2027 af te ronden.
5. Als aanvulling op de ontsluiting van de onderzoeksgegevens moeten de relevante archiefstukken, alsmede foto's, kaarten en manuscripten, digitaal beschikbaar worden gesteld.
6. Als aanvulling op de ontsluiting van de onderzoeksgegevens is het daarnaast wenselijk om de opgedane kennis te verwerken in aanvullende educatieve (thema)teksten. Hierdoor wordt het mogelijk om naast de feitelijke objectgegevens historische context te bieden die achtergrond geeft aan de objecten. Ook dient er bij inbruikleening of interne tentoonstelling aandacht te worden besteed aan de herkomst van de objecten.
7. De nu ingevoerde documentatie moet in de toekomst steeds onderhouden en aangevuld worden wanneer er nieuwe bronnen en gegevens worden gesignaleerd.
8. De SHVON dient op korte termijn na te denken over de praktische gang van zaken ten aanzien van gegevensuitwisseling en over de inrichting van het proces wanneer verzoeken tot teruggave worden ingediend. Bijzondere aandacht verdient daarbij de wijze waarop het bestuur zich wil laten adviseren over concrete verzoeken. Daarbij dienen de mogelijkheden te worden verkend waarbij objecten die niet in aanmerking komen voor restitutie, voor korte of langere termijn in bruikleen worden gegeven. De Koninklijke Verzamelingen vormen een particuliere collectie. Het is daardoor mogelijk verzoeken voor te leggen aan de Commissie Koloniale Collecties, maar ook om zonder tussenkomst van deze commissie naar oplossingen te zoeken.

Commissie

Prof. Dr. R.E.O. (Rudi) Ekkart (voorzitter)

Prof. Dr. V. (Valika) Smeulders

Dr. M. (Martin) Bossenbroek

Onderzoeker

S. (Simone) van Wijk, MA

Mei 2026